

**Ministerstvo kultúry SR, Sekcia kultúrneho dedičstva
Slovenské národné múzeum – Národné múzejné centrum**

Zborník príspevkov zo seminára

**SPRÍSTUPŇOVANIE VÝSTAV A EXPOZÍCIÍ MÚZEÍ
OBČANOM SO ZDRAVOTNÝM POSTIHNUTÍM**

konaného dňa 11.9.2002 v Bratislave

Obsah:

ÚVOD.....	3
REFERÁT NA SEMINÁR „SPRÍSTUPŇOVANIE VÝSTAV A EXPOZÍCIÍ MÚZEÍ OBČANOM SO ZDRAVOTNÝM POSTIHNUTÍM „	4
PhDr. Mária Košútová, <i>riaditeľka, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR</i>	
PRÍSTUPNOSŤ EXPOZÍCIÍ A VÝSTAV MÚZEÍ PRE OBČANOV SO ZDRAVOTNÝM POSTIHNUTÍM.....	6
PhDr. Milan Gacik, <i>štátny tajomník, Ministerstvo kultúry SR</i>	
SPOLUPRÁCA MÚZEA VO SV. ANTONE SO ZDRAVOTNE POSTIHNUTÝMI OBČANMI.....	10
Ing. Marián Číž, <i>riaditeľ, Múzeum vo Sv. Antone</i>	
POZNATKY PRACOVNÍKOV SLOVENSKEHO BANSKÉHO MÚZEA O PROBLEMATIKE ZDRAVOTNE POSTIHNUTÝCH NÁVŠTEVNÍKOV	13
Helena Šušková, <i>Slovenské banské múzeum Banská Štiavnica</i>	
AKTIVITY ŠTÁTNEJ VEDECKEJ KNIŽNICE - LITERÁRNEHO A HUDOBNÉHO MÚZEA V BANSKEJ BYSTRICI ZAMERANÉ NA ZDRAVOTNE POSTIHNUTÝCH OBČANOV	15
Mgr. Soňa Žabková, PhD., <i>Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici - Literárne a hudobné múzeum</i>	
O PRIPRAVOVANEJ VÝSTAVE RES IPSA LIQUITUR (VEC HOVORÍ SAMA ZA SEBA)	21
Ing. Katarína Keratová, PHDR. IVETA GÉCZYOVÁ, <i>Hornonitrianske múzeum, Prievidza</i>	
VÝZNAM A POTREBA SPRÍSTUPŇOVANIA MÚZEÍ A VÝSTAV NEVIDIACIM A SLABOZRÁKÝM OBČANOM.....	25
Branislav Mamojka, <i>Únia nevidiacich a slabozrakých Slovenska</i>	
TECHNICKÉ PRINCÍPY SPRÍSTUPŇOVANIA MÚZEJNÝCH EXPOZÍCIÍ A VÝSTAV Z HĽADISKA ZRAKOVO POSTIHNUTÝCH OBČANOV.....	28
PhDr. Vladimír Cintula, <i>Únia nevidiacich a slabozrakých slovenska</i>	
POTREBNÉ ZNALOSTI A ŠKOLENIA PRACOVNÍKOV MÚZEÍ	30
Mgr. Zuzana Tóthová, <i>Únia nevidiacich a slabozrakých Slovenska</i>	
ARCHITEKTONICKÉ BARIÉRY MÚZEJNÝCH EXPOZÍCIÍ A VÝSTAV, AKO SA S NIMI VYROVNAŤ.	32
Viliam Franko, <i>Slovenský zväz telesne postihnutých</i>	
MOŽNOSTI SPRÍSTUPŇOVANIA EXPOZÍCIÍ A VÝSTAV MÚZEÍ PRE OBČANOV SO SLUCHOVÝM POSTIHNUTÍM	35
Mária Benková, <i>Slovenský zväz sluchovo postihnutých</i>	

Úvod

Naplnenie „Národného programu rozvoja životných podmienok občanov so zdravotným postihnutím vo všetkých oblastiach života“ a úloh pre oblasť múzejníctva viedlo k zvolaniu celoslovenského fóra, ktoré vytvorilo priestor pre komunikáciu a konfrontáciu názorov k využívaniu a sprístupňovaniu hodnôt a informačného potenciálu predurčeného múzeám.

K zámeru organizátorov – Ministerstvo kultúry SR, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, Rada vlády SR pre problematiku občanov so zdravotným postihnutím, Slovenské národné múzeum – Národné múzejné centrum, Slovenské národné múzeum – Prírodovedné múzeum, Únia nevidiacich a slabozrakých Slovenska, Slovenský zväz sluchovo postihnutých, Slovenský zväz telesne postihnutých zodpovedalo i auditórium a okruh prednášateľov s témami zameranými na význam a plnenie národného programu, skúsenosti a poznatky múzejníkov pri osobitých komunikačných prístupoch, názory, požiadavky a návrhy zo strany percipientov – zdravotne postihnutých občanov tlmočené zástupcami ich spoločenských organizácií.

Záujem o seminár premietnutý v počte účastníkov, živá diskusia s pozitívnym ladením ako i prijaté spoločné závery a odporúčania boli dôkazom, že i vzájomná komunikácia všetkých zainteresovaných, obojstranná ústretovosť je jedným z prvkov k cielenej eliminácii, bariér a plnohodnotnému využívaniu služieb, ktoré poskytuje nezastupiteľný fenomén – múzeum.

Mgr. Ľubica Gorelčíková

Referát na seminár „Sprístupňovanie výstav a expozícií múzeí občanom so zdravotným postihnutím „

PhDr. Mária Košútová

riaditeľka

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR

sekretariát Rady vlády SR pre problematiku občanov so zdravotným postihnutím

Už viac než rok v kruhoch občanov so zdravotným postihnutím a nielen tam, hovoríme o Národnom programe. Zainteresovaní vieme, že ide o vládou schválený „Národný program rozvoja životných podmienok občanov so zdravotným postihnutím vo všetkých oblastiach života“ (ďalej len NP), ktorého spracovanie vychádzalo z dokumentu „Štandardné pravidlá na vytváranie rovnakých príležitostí pre osoby so zdravotným postihnutím“ prijatého Valným zhromaždením OSN dňa 20. decembra 1993.

Tento Národný program sa považuje za systémový krok smerujúci k vytvoreniu procesu postupného koncepčného riešenia všetkých závažných problémov života občanov so zdravotným postihnutím. Jeho cieľom je vytváranie rovnakých príležitostí a integrácia občanov so zdravotným postihnutím do života spoločnosti v zmysle citovaného dokumentu OSN.

V auguste tohto roku bola vo vláde SR prerokovaná Správa o plnení NP za obdobie prvého roka jeho existencie. Aj keď na realizáciu opatrení v roku 2001 mali gestori v podstate polovicu času (NP bol schválený v júni 2001), je potrebné konštatovať, že v oblasti života občanov so zdravotným postihnutím na Slovensku sa „niečo“ pohlo. Hovoriť o NP by som mohla veľmi dlho, avšak vzhľadom na tému dnešného stretnutia si dovoľím upriamiť pozornosť na jedno z 22 pravidiel, podľa ktorých je členený.

Jedným z cieľov úplnej integrácie občanov so zdravotným postihnutím v zmysle Štandardných pravidiel ako aj Národného programu je prístupnosť. Pravidlo č. 5 uvádza: **„Štáty by mali uznať celkový význam prístupnosti v procese vytvárania rovnakých príležitostí vo všetkých spoločenských oblastiach. Pre osoby so zdravotným postihnutím bez rozdielu by štáty mali podniknúť a) kroky, ktoré by viedli k sprístupneniu fyzického prostredia, a b) opatrenia na sprístupnenie informácií a ľahšie dorozumievanie.“**

Ak sa pozrieme na plnenie Národného programu za rok 2001, môžeme konštatovať, že sa situácia v prístupnosti zlepšuje, avšak veľmi pomaly. Pre ilustráciu uvediem niekoľko príkladov z plnenia opatrení v rámci toho pravidla od prijatia Národného programu:

- bola schválená nová vyhláška Ministerstva životného prostredia SR o všeobecných technických požiadavkách na výstavbu a všeobecných technických požiadavkách na stavby užívané osobami s obmedzenou schopnosťou pohybu a orientácie, ktorá nahradí

v súčasnosti platnú vyhlášku 192/1994 Z.z. o všeobecných technických požiadavkách na stavby užívané osobami s obmedzenou schopnosťou pohybu;

- Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR vo svojej smernici 4/01 čl. 4 ods.1 písm. h) upravilo požiadavku výstavby bezbariérových bytov zo strany miest a obcí;
- realizácia uznesenia vlády SR č. 799/1997 v oblasti úprav dostupnosti škôl pre integrované vzdelávanie detí a mládeže so ZP sa neustále sleduje, zaznamenávame viac škôl upravených pre potreby integrovaného vzdelávania;
- v rámci mestskej hromadnej dopravy sa pomaly začínajú zavádzať nízkopodlažné autobusy (napr. Bratislava, Prešov, Žilina, Banská Bystrica);
- Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR a Ministerstvo kultúry SR v rámci dotačnej politiky prispieva na vydávanie špeciálnych časopisov občianskym združeniam občanov so zdravotným postihnutím, ako aj na vydávanie špeciálnej tlače a časopisov v bodovom písme a zvukovej verzii pre občanov so zrakovým postihnutím.

Sú však oblasti, v ktorých akoby nebola vôľa na odstránenie bariér – napr. zavádzanie akustického a svetelného signalizačného a informačného systému v mestskej hromadnej doprave a pod.

Aj dnešný seminár „Sprístupňovanie výstav a expozícií múzeí občanom so zdravotným postihnutím“ vo svojom programe zahŕňa informácie o prístupnosti. Jeho zorganizovanie vyplynulo z rokovania Rady vlády SR pre problematiku občanov so zdravotným postihnutím dňa 19. 2. 2002, na ktorom bol predložený materiál „Prehľad expozícií a výstav v múzeách pre občanov so zrakovým postihnutím“.

Aj napriek tomu, že na Slovensku máme legislatívne ošetrenú oblasť prístupnosti stavieb pre osoby s obmedzenou schopnosťou pohybu a orientácie, ešte stále je veľa prípadov, v ktorých sa občan na vozíku nedostane do kultúrnej, športovej či inej verejnej ustanovizne, nevidiaci sa v nej nevie orientovať a nepočujúci nerozumie informácii bežne dostupnej pre verejnosť a podobne. Odstránenie týchto nedostatkov nebude trvať mesiac ani jeden rok. Žiaľ, k lepšiemu sa to posúva veľmi pomaly.

Aby som však nepôsobila dojemom pesimistu, na záver jednu pozitívnu informáciu. Dňa 9.9.2002 bola zadaná na zaradenie do zbierky zákonov nová vyhláška Ministerstva životného prostredia SR, ktorú som už spomínala. Na jej príprave sa podieľali aj zástupcovia občanov so zdravotným postihnutím a ku dnešnému dátumu jej návrh prešiel zdĺhavým a komplikovaným konaním. Dôležité však je, že konečne ju máme. Keďže je oproti súčasne platnej vyhláške dôslednejšia a kvalitatívne lepšia, veríme, že aj situácia v odstraňovaní bariér v tejto oblasti sa posunie rýchlejšim krokom.

Tak ako v oblasti bariér v prístupnosti stavieb však treba hľadať cestu v oblasti zlepšenia prístupnosti k informáciám - a to je jedna z úloh, ktoré nás čakajú.

**Prístupnosť expozícií a výstav múzeí
pre občanov so zdravotným postihnutím**

PhDr. Milan Gacik,
štátny tajomník
Ministerstvo kultúry SR

Vážené dámy, vážení páni,
milý hostia,

dovoľte mi privítať Vás v priestoroch Slovenského národného múzea v mene svojom aj v mene Ministerstva kultúry Slovenskej republiky.

Stretli sme sa tu s cieľom **po prvýkrát** si vymeniť skúsenosti a poznatky pri sprístupňovaní múzejných výstav a expozícií pre zrakovo, telesne a sluchovo postihnutých občanov.

Vláda SR na svojom zasadnutí 27. júna 2001 schválila uznesením č. 590/2001 Národný program rozvoja životných podmienok občanov so zdravotným postihnutím vo všetkých oblastiach života. Cieľom tohto programu je vytváranie rovnakých príležitostí a integrácia občanov so zdravotných postihnutím do života spoločnosti v zmysle odporúčaní Štandardných pravidiel na vytváranie rovnakých príležitostí pre osoby so zdravotným postihnutím, ktorý prijalo Valné zhromaždenie OSN 20. decembra 1993.

V zmysle pravidla 10 čl. 2 menovaného dokumentu OSN by „*Štáty mali pomôcť pri sprístupňovaní a dostupnosti kultúrnych ustanovizní (divadiel, múzeí, kín, knižníc a pod.) a ich služieb pre osoby so zdravotným postihnutím*“.

Z dôvodu praktickej realizácie tohto odporúčania bola súčasťou programu úloha pre Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky vypracovať v spolupráci s organizáciami občanov so zrakovým postihnutím program expozícií a výstav v múzeách, ktoré by podľa záujmu občanov so zrakovým postihnutím boli prístupné hmatom. Vypracovaný program sa má realizovať v časovom horizonte 10 rokov a každoročne aktualizovať. Materiál Prehľad vybraných expozícií a výstav v múzeách pre zrakovo postihnutých občanov schválila Rada vlády SR pre problematiku občanov so zdravotným postihnutím na svojom zasadnutí dňa 19. februára 2002. Súčasťou materiálu bola aj úloha pripraviť odborný seminár k problematike tvorby a sprístupňovania výstav a expozícií pre nevidiacich a slabozrakých návštevníkov. Zasadnutie Rady vlády SR vo februári však rozšírilo zameranie seminára aj pre telesne a sluchovo postihnutých občanov. Výsledkom je toto naše stretnutie.

Následne MK SR pripraví a predloží na rokovanie Rady vlády aj Prehľad o prístupnosti múzeí na Slovensku pre občanov s telesným a sluchovým postihnutím.

Prehľadové tabuľky s aktuálnou ponukou múzejných výstav a expozícií budú zverejnené na internetovej stránke MK SR, takisto ich poskytneme občianskym združeniam zdravotne postihnutých občanov, tlačí, aby sa o nich dozvedeli všetci tí, ktorí budú mať záujem využiť ponuku múzeí.

Návšteva kultúrnych inštitúcií a podujatí je významným obohatením života zdravotne postihnutých osôb, faktorom podporujúcim rozvoj ich osobnosti, rozširujúcim obzor ich poznania, zvyšujúcim ich kultúrnu a vzdelanostnú úroveň. Návšteva týchto inštitúcií je pre nich významným zážitkom už len z dôvodu výnimočnosti prostredia a jeho atmosféry, výkladu prostredníctvom hovoreného slova, akustických vnemov, spoločenskej komunikácie a pod.

Každé zdravotné postihnutie si vyžaduje iný špecifický prístup ku koncipovaniu múzejnej výstavy a expozície.

1. Prístupnosti pre zrakovo postihnutých občanov

Cieľom sprístupňovania výstav a expozícií v múzeách nevidiacim a slabozrakým občanom je umožniť im oboznámiť sa s obsahom expozície a charakteristickými exponátmi prostredníctvom vlastných vnemov – hmatom, sluchom a v prípade slabozrakých občanov aj zväčšeným alebo schematickým zobrazením vybraných exponátov.

Pre nevidiace a slabozraké osoby je veľmi dôležité mať možnosť oboznámiť sa s predmetmi kultúrneho dedičstva, ktoré sú vnímateľné len zrakom, hmatom. Táto potreba je mimoriadne naliehavá pre vytváranie adekvátnych predstáv a pojmov u osôb, ktoré nikdy nevideli alebo stratili zrak v rannom veku. Jej uspokojovanie je dôležité aj u osôb, ktoré stratili zrak v dospelosti a príslušné objekty nemali možnosť vidieť alebo tieto objekty vznikli až keď stratili schopnosť ich vnímať zrakom.

Doteraz sa realizovali iba 3 špeciálne výstavy určené pre nevidiacich návštevníkov:

- výstava Egypt dotykom zapožičaná Náprstkovým múzeom v Prahe,
- výstava minerálov a paleontologických nálezov v Slovenskom národnom múzeu v Bratislave,
- výstava paleontologických nálezov v múzeu v Košiciach.

Ďalšou významnou skutočnosťou je sprístupnený model Bojnického zámku - špeciálne navrhnutý pre nevidiacich.

V súčasnosti nie je síce pravidlom, že v múzeách sú expozície a výstavy dostupné aj zrakovo postihnutým občanom, ale niektoré múzeá umožňujú hmatové vnímanie informácií i bez špeciálneho prispôsobenia inštalácií. Vo všeobecnosti nie sú k dispozícií špeciálne sprievodné texty, ale takmer v každom múzeu je dostupný lektorský výklad a v prípade požiadania, resp. predchádzajúceho dohovoru môže byť náležite prispôsobený. Tento stav vyplýva nie z nezájmu múzeí o poskytovanie špeciálnych služieb, ale limitujúcim faktorom je najmä ekonomické hľadisko - zákaz dotýkania sa exponátov vyplýva z podstaty ich ochrany a z náročnosti vyhotovenia kópií, makiet a pod.

Aj keď v súčasnosti nie je v prístupná nijaká špeciálna výstava, z Prehľadu vybraných expozícií a výstav v múzeách na Slovensku môžeme spomenúť niektoré akcie, ktoré síce nie sú špeciálne prispôsobené len na hmatové vnímanie, ale svojím obsahom a výberom exponátov poskytujú čiastočnú možnosť hmatového prístupu:

- Vlastivedná expozícia Gemersko-malohontského múzea v Rimavskej Sobote,
- Múzeum slovenskej dediny Slovenského národného múzea – Etnografického múzea v Martine,

- expozícia Vývin hračiek na Slovensku a Divadelné bábky SNM - Múzea bábkarských kultúry a hračiek v Modrom Kameni,
- Dom Majstra Pavla SNM – Spišského múzea v Levoči,
- Múzeum dopravy v Bratislave Slovenského technického múzea
- Múzeum špeciálneho školstva v Levoči pripravuje pravidelné výstavy a ďalšie.

Za spomenutie určite stojí výstava Zbrane, strelci a puškárske remeslo, ktorú pripravuje SNM – Spišské múzeum v Levoči vo výstavných priestoroch Radnice v Levoči a bude otvorená 26. 9. 2002 a potrvá do 4. 11. 2002. Prezentované budú ručné palné zbrane od 15. do 20. storočia. Nevidiacim a slabozrakým budú na tejto výstave k dispozícii pozvánky, katalóg, popisky s kombinovaným textom v Braillovom písme a čiernotlači, k vnímaniu hmatom budú k dispozícii niektoré originály ako aj repliky a kópie predmetov.

2. Prístupnosť pre návštevníkov s telesným postihnutím

Múzeá charakterizuje vysoká rôznorodosť zázemia využívaných objektov – od výstavných hál, účelových múzejných budov, múzeí v prírode, archeologických lokalít až po rozsiahle hradné areály, ktoré determinujú a určujú rôznu náročnosť prístupnosti expozičných a výstavných priestorov, prípadne samotných objektov ako exponátov. Dôležitým faktorom je i skutočnosť, že väčšina expozícií a výstav je umiestnená v historických objektoch vyhlásených za kultúrne pamiatky s náročným architektonickým a dispozičným riešením. Keďže samotný objekt môže mať viacero stupňov obtiažnosti prístupu, je ťažké jednoznačne vyjadriť dostupnosť jednotlivých expozičných a výstavných priestorov pre návštevníkov s obmedzenou možnosťou pohybu.

V záujme reálneho vyjadrenia prístupnosti múzeí ich môžeme rozdeliť podľa prístupnosti na objekty:

- čiastočne prístupné, kedy ide o bezprostrednú dostupnosť niektorých priestorov pre vozíčkarov, prípadne i ďalších návštevníkov s individuálnou pomocou (vo viacerých priestoroch ide o prekonanie nenáročnej prekážky – prahy, schody),
- objekty v ktorých nie je bezbariérový prístup: objekty nie sú prístupné pre vozíčkarov, priestory sú rôzneho stupňa dostupnosti, niektoré s individuálnou pomocou,
- objekty neprístupné, v ktorých je vysoko náročná dostupnosť, vo väčšine s vylúčením bezbariérových úprav (napr. hrady Strečno, Ľubovňa, Spišský hrad – náročnosť i pre nie zdravotne postihnutého návštevníka)

Je potešujúce, že múzeá plánujú riešiť prístupnosť bezbariérovými úpravami. Avšak vzhľadom na architektonické riešenie najmä historických objektov, ktoré nie vždy umožňujú stavebné zásahy, vybudovanie bezbariérových prístupov nie je vždy reálne. Snaha múzeí je však sprístupniť i keď len v tzv. druhom pláne i tieto priestory, a to napríklad prostredníctvom záznamovej techniky (riešenie Spišského múzea v Levoči, príprava videoprojekcie v Ľubovnianskom múzeu v Starej Ľubovni).

3. Prístupnosť pre návštevníkov so sluchovým postihnutím

V podstate môžeme konštatovať, že všetky múzeá obsah svojich expozícií a výstav prezentujú i v písomnej podobe, ktorá tvorí samozrejmu súčasť ich grafického riešenia. Vo všeobecnosti sú prezentačné múzejné formy (expozície, výstavy) koncipované pre širokú verejnosť (v princípe sa rozlišujú vekové kategórie). K tejto skutočnosti sú prispôsobované i formulácie všetkých textových informácií – popisky, sprievodné texty, informačné letáky a pod.

Ďalšou informačnou súčasťou expozícií a výstav sú i rôzne druhy obrazových záznamov (napr. videoprojekcie, filmy a pod.), ktoré rozširujú a zvýrazňujú vnemovú stránku obsahu. Možno preto konštatovať, že informačná dostupnosť pre sluchovo postihnutých návštevníkov je týmto spôsobom zabezpečená v plnom rozsahu.

Zo zaujímavých aktivít môžem spomenúť participáciu SNM – Hudobného múzea pri rytmickej výchove sluchovo postihnutých žiakov; špeciálne prednášky, tvorivé dielne, špeciálne vstupy, interaktívne programy Literárneho a hudobného múzea v Banskej Bystrici, Múzea SNP v Banskej Bystrici, Mestského múzea v Bratislave, Východoslovenského múzea v Košiciach, Slovenského technického múzea v Košiciach a ďalších.

4. Kultúrne aktivity pre návštevníkov s mentálnym postihnutím

Pre úplnosť spomeniem aj kultúrne aktivity múzeí so zameraním na návštevníkov s mentálnym postihnutím, najmä mládež. Práve k tejto skupine občanov, v rámci vytvárania priestoru pre kultúrne vyžitie a pri poskytovaní služieb, pristupuje viacero múzeí programovo s účelovo zameranými aktivitami, napr. už viacročne realizovaná koncepcia Mestského múzea v Bratislave, svoje skúsenosti tu bude prezentovať aj p. Ing. Marián Číž z Múzea vo Svätom Antone.

Na záver by som rád podotkol, že aj napriek súčasnému stavu, uvedomujúc si poslanie múzeí smerom k občanom so zdravotným postihnutím, **je nevyhnutné skvalitniť a najmä zaktivizovať poskytovanie aj špeciálnych služieb** a už pri koncipovaní múzejných prezentačných programov akceptovať aj tieto návštevnícke kategórie. Úzka spolupráca s občianskymi združeniami zdravotne postihnutých občanov je nevyhnutnosťou a dúfam, že vzájomným porozumením, spoluprácou a súčinnosťou sa nám podarí každoročne pripraviť kultúrne aktivity, ktoré sa stretnú s kladným ohlasom najmä u handicapovaných návštevníkov múzeí. Špeciálne lektorské výklady, individuálny prístup k návštevníkom, prípadne iné múzejné komunikačné formy je možné zo strany múzeí poskytovať, vyžaduje si to však predchádzajúci dohovor, spoluprácu a ústretový prístup oboch strán.

Verím, že tento seminár bude impulzom pre dlhodobú spoluprácu.

Spolupráca Múzea vo Sv. Antone so zdravotne postihnutými občanmi

Ing. Marián Číž

riaditeľ

Múzeum vo Sv. Antone

Ako pre múzejníka je pre mňa veľká česť vystúpiť na pôde Slovenského národného múzea. Ďakujem za túto možnosť. Môj príspevok bude od ostatných odlišný. Nebudem rozprávať o tom ako sprístupňujeme expozície pre telesne postihnutých (tu sa snažíme fyzicky osobne pomôcť vozíčkárom prenášaním cez schody a na poschodí máme v expozícii k dispozícii i dva vozíky pre telesne postihnutých), ale o tom ako s telesne postihnutými deťmi pripravujeme podujatia pre všetkých návštevníkov. Múzeum je úžasná ustanovizeň. Keď chce dokázať mnoho. Múzeum je mostom medzi exponátmi a návštevníkmi, je mostom medzi „kedysi“ a „potom“ – môže pomôcť poučiť sa na zlom z histórie a to dobré z minulosti zveľadiť a preniesť do budúcnosti. Múzeum je miestom, kde sa dá poučiť, zabaviť a cítiť sa dobre. Je zdrojom informácií pre všetkých. Podľa svetovo známeho odborníka p. Waidachera je budúcnosť múzeí i v ich celospoločenskom poslaní. Múzeum by malo dokázať reagovať svojimi aktivitami na celospoločenské problémy a pomáhať ich riešiť. My sme spoločne s deťmi z Ústavu pre telesne postihnuté deti a mládež v Novej Bani – Hrabínach pripravili dva výstavné projekty, ktoré sa viažu k problematike ochrany prírody a drogovej či iných závislostí. Telesne postihnuté deti vôbec nevnímame ako postihnuté, naopak ako veľmi schopné - spolu s nimi vymýšľame scenáre, radíme sa a tvoríme exponáty.

Príbeh o Zemi a človeku

Zavolať si raz veľký pán Zeme a času k sebe človeka a hovorí mu: „ Dám Ti kus Zeme a kus z nekonečného času. Dostaneš časť lúky, lesa, rieky, časť oblohy. Pamätaj, že nie si tu sám. Spolu s Tebou tu budú rastliny i zvieratá. Ak dokážeš na tomto kuse žiť rozumne a skromne, budeš sa mať dobre. Po čase sa prídem pozrieť, či si zaslúžiš dary, ktoré si dostal. A tak človek žil. Mal deti a tie mali ďalšie deti. Bral si z prírody všetko čo potreboval. Bolo mu dobre, no zdalo sa mu to málo. Chcel mať stále viac. Nestačilo mu len to, čo potreboval na jedenie, oblečenie, bývanie. A tak staval viac domov, nové cesty, zaberal plochu prírode. Zvieratám zobral kus lúky a hory, rybám znečistil vodu, z komínov tovární, ktoré postavil dym ničil čistý vzduch. Kus Zeme, ktorý dostal od pána mu nestačil. Zaberal a svojou činnosťou ničil i okolitú krajinu. Keď vypršala doba, ktorú dal pán človeku, zavolať si najvyšší vládca Zeme a času k sebe zver, stromy, vtáky i ryby a spýtal sa ich: „ Tak ako sa správal človek? Aký je? Zaslúži si žiť na tejto Zemi?“ Vtedy prehovoril starý dub: „ Je to zlý tvor. Olámam mi konáre a z hniezda na mne vybral vajíčka“. Srnka povedala: „ Moje malé

srnčiatko sa chytilo do pasce, ktorú človek nastražil“. Ryba sa sťažovala: „ Vo vode, ktorá tečie pod továrňou človeka sa už vôbec nedá plávať“. Nahneval sa pán Zeme a času na človeka. „ Nevážil si si to čo si dostal. Čo myslíte Vy, zvieratá, rastliny, voda, vzduch? Čo myslíte, zaslúži si tento tvor žiť na tejto Zemi?“ Starý dub povedal: „ Videl som i dobrých ľudí – nie všetci sú takí istí“, srnka povedala: „ Možno na zmení a ponapráva zlo a bolesť, ktorú prírode spôsobil“. Rybka povedala: „Človek sa sám potrestá. Ved' on tým, že ničí les, vodu a vzduch zničí aj seba. Pán nato povedal: „ Dobre teda – ak človek napraví svoje chyby a dokáže žiť s prírodou ako jej priateľ – môže ostať na našej Zemi. Ak však nie, nemá tu čo hľadať!“

Tento príbeh nie je rozprávka, nekončí sa tak, že dobro zvíťazí nad zlom. Môže sa skončiť dobre, môže sa však skončiť i zle. Príroda sa bez človeka iste zaobíde, naopak človek by bol bez prírody stratený. Pozorne si výstavku popozerajte a skúste popremýšľať nad tým, ako prírode pomôcť. Ako žiť s ňou priateľsky tak, aby pán Zeme a času nemusel splniť svoju výstrahu.

Takto sa deti z Hrabín prihovárali návštevníkom na vernisáži rovnomennej výstavy. Príbeh zahrali postihnuté deti na nádvorí kaštieľa ako divadielko a pre ostatných návštevníkov ho na kazetku narozprával herec Marián Labuda. Výstava bola ukážkou prepojenosti prezentačných foriem. Hrabinské deti sa prejavili ako veľmi talentované a tvorivé. Exponátmi prakticky zo všetkých materiálov (papier, prírodniny, drôt, textil ...ap) vytvorili prírodu krásnu i tú postihnutú človekom. Súčasťou výstavy bola anketa, špeciálny katalóg s krížovkou, hodnotné ceny pre lúštitel'ov, veľkoplošný obraz „ Príbeh o Zemi a človeku“, svetelné obrázky, výtvarná tvorivá dielňa pre návštevníkov,atď. Výstava sa stretla so značným ohlasom. Nútila zamýšľať sa nad uchovaním prírody pre budúce generácie. Navštívilo ju mnoho detí i dospelých a bola dobre spropagovaná i v masmédiách.

Nejde o to

Ku výstavnému projektu proti závislostiam „ Nejde o to“ vytvorili telesne postihnuté deti z Hrabín veľmi pôsobivé exponáty vrátane figuriek „ maximálne závislej rodinky“ Okrem exponátov bolo základom výstavy bábkové divadlo s videozáznamom s výpoveďami drogovu závislých mladých ľudí. Všetci sme na niečom závislí a pokiaľ neprekročíme hranicu, spoza ktorej niet návratu, je to ešte dobré. Symbolom závislosti bola klieťka – buď sme v nej, alebo mimo, buď sú dvierka otvorené, alebo zatvorené. Logom výstavy bolo slniečko v klieťke. Pre najmenších návštevníkov bolo pripravené bábkové divadlo o Krištofovi a čokoláde – otec kráľ chodil stále na poľovačky, mama kráľovná na plesy a malý princ Krištof aby sa nenudil dostal stále veľa čokolády až ostal na nej závislý. Staršie deti ZŠ pozerali bábkové divadlo o dvoch chlapcoch, z ktorých každý inak reagoval na svoju prvú životnú skúsenosť – ten „horší“ prvý fajčil, prvý si vypil, prvý mal dievča, niečo ukradol a ten „lepší“ prvý zobral drogu. Prečo? Pýtali sme sa detí i pedagógov a hľadali spolu odpovede. Tým najstarším sme ukázali časť z bábkových divadiel pre menších a pustili sme im z videozáznamu výpovede drogovu závislých mladých ľudí vo veku od 16 do 22 rokov z oddelenia drogovu závislých psychiatrickej liečebne v Kremnici. Celý projekt sme realizovali pod odborným dohľadom dr. Cupáka práve z tohto pracoviska. Výstavu s prezentáciou vzhľadom viac ako 120 skupín (väčšinou školských tried s pedagógmi) a stretla sa s veľkým ohlasom. Bola príkladom snahy o vyvolanie dlhotrvajúceho vnemu a nútila zamýšľať sa nad problematikou. Namiesto katalógu dostal každý návštevník malé zrkadielko (z jednej strany bolo logo – slniečko v klieťke a z druhej strany sa na Vás pozeral závislý človek) .

Medzi ďalšie aktivity, ktoré pripravujeme s telesne postihnutými deťmi patria „Vianoce pre zvieratká „ keď v kaštielnom parku spolu s deťmi naplníme kfmidlá pre zver a naši priatelia z Hrabín majú na starosti prípravu kultúrneho programu. Mnohokrát naši telesne postihnutí spoluobčania navštevujú celoslovenské poľovnícke slávnosti Dni Sv. Huberta (už sme zorganizovali 12 ročníkov).

Medzinárodná rada múzeí ICOM, ktorá vznikla r. 1946 má členskú základňu vo viac ako 120 krajinách sveta. Popri kultúrno-výchovnom komitáte ICOM/CECA pôsobí subkomisia, ktorá má na starosti handicapovaných návštevníkov. V rámci zborníkov referátov z konferencií sa nájde mnoho príspevkov, ktoré sa venujú tejto problematike. Ako príklad jednej aktivity zo zahraničia uvediem publikáciu Asociácie nórskeho kultúrno-výchovných pracovníkov múzeí: „ Múzeum a handicapovaní - Adaptácia múzeí pre slepých a slabovidiacich“. Knižočka obsahuje dobré rady pre všetky múzeá, ktoré chcú úspešne prezentovať svoje zbierky i pre slabovidiacich a slepých. Podrobne hovorí o tom ako vylepšiť budovu, priestor, návštevnu trasu, schody, zábradlia, vitríny, osvetlenie, ako pripraviť výstavu, texty pre slepých, modely, katalógy , ako sprevádzať ...ap.

Záverom: Pán generálny riaditeľ hovoril o troch podmienkach, ktoré sú treba pre úspešné sprístupňovanie múzeí pre telesne postihnutých spoluobčanov: 1. Vôľa a pochopenie, 2. Technické a finančné zabezpečenie, 3. Systematickosť a sústavnosť. Ja k nim pridávam štvrtú – niemej dôležitú – srdce. Keď človek úprimne a zo srdca chce pomôcť našim telesne postihnutým spoluobčanom – tak dokáže zabezpečiť i 3 prvé podmienky.

Poznatky pracovníkov Slovenského banského múzea o problematike zdravotne postihnutých návštevníkov

Helena Šušková

Slovenské banské múzeum Banská Štiavnica

Týmto príspevkom by sme Vás chceli informovať o poznatkoch získaných o návštevách telesne postihnutých občanov v našom múzeu a opatreniach pri sprístupňovaní expozícií a výstav týmto osobám, ktoré budeme realizovať v najkratšom možnom termíne po získaní finančných prostriedkov.

Slovenské banské múzeum v Banskej Štiavnici vlastní sedem objektov, ktoré sú kultúrne pamiatky, alebo národné kultúrne pamiatky. V šiestich objektoch má naše múzeum celoslovenské expozície. Vzhľadom na to, že expozičné priestory sú zväčša umiestnené v pôvodných renezančných až barokových objektoch na ich vyšších podlažiach, je problematické telesne postihnutým osobám navštevovať naše expozície. Netvrdíme však, že postihnuté osoby nenavštevujú naše múzeum.

Do nášho múzea prichádzajú deti, aj dospelí návštevníci – vozíčkári, ale aj osoby s postihnutým zrakom. K týmto návštevám pristupujeme individuálne. Pomáhame im dopraviť ich do expozícií (oddelenie geológie, Galéria Jozefa Kollára, oddelenie banskej techniky, historické expozície), kde majú možnosť pohybovať sa aj vo vozíčkoch. Pre zrakovo postihnuté deti po ohlásení ich návštevy pripravíme zbierkové predmety charakteristických foriem, ktoré si môžu ohmatať a ku ktorým dostanú príslušný výklad.

Na oddelení histórie – Starý zámok si môžu telesne postihnutí prezrieť architektúru tejto historickej pamiatky, ako aj expozície, ktoré sú na prízemí.

V Banskom múzeu v prírode si zdravotne postihnuté osoby môžu prezrieť povrchovú časť expozície, ako aj expozíciu uhoľného baníctva.

Za účelom zvýšenia dostupnosti našich expozícií pre zdravotne postihnutých ľudí sme požiadali pracovníkov Slovenskej inšpekcie životného prostredia z Banskej Bystrice pod vedením Ing. Gallasa o pomoc pri riešení našich priestorov pre návštevy zdravotne postihnutých osôb. Dňa 8. apríla boli prekonzultované veci týkajúce sa jednotlivých objektov nášho múzea spolu s pracovníkmi už spomínanej inštitúcie. Na stretnutí sa dospelo k nasledovným uzáverom:

1. V budúcnosti by sa mal dať posúdiť zámer na výstavbu preskleného výťahu v budove Berggericht (sídlo mineralogickej expozície) pracovníkom Pamiatkovej správy a následne požadovať finančné prostriedky na vypracovanie projektu a samotnú realizáciu tohto zámeru.
2. Na nádvorí Berggericht sa nachádza prístup k dopravnej štôlni Michal. Prístup treba doriešiť rampami.

3. V objektoch Galérie Jozefa Kollára, Starého zámku a Nového zámku nie je možné vybudovať žiadny výťah. Selektívne však môžeme vybudovať rampy na schodiská.

4. V Kammerhofe je potrebné využiť nefunkčný nákladný výťah, ktorým by sa dopravovali telesne postihnutí návštevníci aspoň do časti expozície, na čo sú však potrebné finančné prostriedky, ktoré v tomto roku na úpravu žiaľ nie sú k dispozícii.

Frekvencia návštev postihnutých ľudí nie je v Slovenskom banskom múzeu veľmi vysoká, čo je zapríčinené najmä tým, že v najbližšom okolí je minimum zariadení na opateru týchto ľudí. Počas tohtoročnej sezóny navštívilo naše expozície niečo vyše 100 telesne postihnutých. Prevažnú mieru tvorili imobilní návštevníci. Najjednoduchšie je sprístupňovať expozície návštevníkom so sluchovým postihnutím, nakoľko všetky naše expozície a výstavy sú opatrené stručnými charakteristikami v písomnej forme a jednotlivé exponáty popiskami nielen v slovenskom, ale aj v maďarskom, nemeckom, francúzskom, poľskom a anglickom jazyku. Zrakovo postihnutých ľudí navštevuje naše múzeum len veľmi malý počet.

Vzhľadom na to, že sa kladie čoraz väčší dôraz, aby naši telesne postihnutí občania mohli žiť plnohodnotným životom, pripravuje Slovenské banské múzeum do budúcnosti akcie, ktoré by plne vyhovovali postihnutým spoluobčanom. Jedná sa o výstavy mineralogické, banskotechnické, ako aj o podujatia, ktoré by boli zamerané na jednotlivé remeselnícke činnosti ako je rezbárstvo, tkanie, výroba fajok a podobne.

Aktivity Štátnej vedeckej knižnice - Literárneho a hudobného múzea v Banskej Bystrici zamerané na zdravotne postihnutých občanov

Mgr. Soňa Žabková, PhD.

Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici - Literárne a hudobné múzeum

V úvode svojho príspevku chcem zdôrazniť, že zdravotne postihnutí ľudia sú súčasťou našej spoločnosti, ktorá musí s nimi počítať, musí ich medzi seba prijať, poskytnúť im pomoc a oporu. Optimálne sociálne správanie má uľahčiť dobrú adaptáciu a úspech aj zdravotne postihnutých jednotlivcov v spoločnosti. V našej spoločnosti patrí právo na vzdelanie každému. V súčasnom systéme demokratizácie školstva sa zvýšená pozornosť venuje aj postihnutým občanom. Ich výchova a vzdelávanie sa stali predmetom celospoločenského záujmu. To isté platí aj o ich účasti vo verejnom a spoločenskom živote, o ich spoločenskom a kultúrnom raste prostredníctvom návštev múzeí, galérií, divadiel, kultúrnych podujatí, atď.

Vo všeobecnosti sa nám, múzejným pracovníkom, môže zdať ťažké priblížiť sa a osloviť našou prácou práve zdravotne postihnutého občana. No títo ľudia žijú medzi nami a tak, ako majú právo na kvalitný plnohodnotný život, majú nárok i na kultúrne vyžitie, či obohatenie svojho osobného rozhľadu možno práve návštevou múzea, ktoré im ochotne otvorí dvere a rozšíri ich emocionálne vnímanie prostredníctvom rôznych foriem múzejnej prezentácie, či špecifických múzejných podujatí.

Mnohé múzea už majú svoje skúsenosti v sprístupňovaní výstav a expozícií občanom so zdravotným postihnutím i s múzejnou komunikáciou s telesne postihnutými občanmi.

Ani ŠVK - Literárne a hudobné múzeum (LHM) v Banskej Bystrici sa nevyhýba tejto skupine našich spoluobčanov. Naše aktivity v tejto oblasti možno rozdeliť do niekoľkých tematických skupín. Doterajšie skúsenosti máme s týmito konkrétnymi skupinami zdravotne postihnutých spoluobčanov:

1. Študenti Obchodnej akadémie pre telesne postihnutú mládež (OA TPM) zo Slovenskej Ľupče.

Ich doménou sa stala už takmer pravidelná návšteva expozície Múzeum- domov múz, kde majú možnosť rozvíjať svoje vedomosti v historickom, hudobnom, literárnom a bábkarskom salóne. Lektor sa zameriava predovšetkým na rozvoj estetického citenia a inšpirovanie detí k vlastnej umeleckej tvorbe a sebayjadrovaniu. Vhodnou motiváciou sa snaží návštevníkov priviesť k aktívnemu vnímaniu múzejného priestoru, exponátov i celkových kultúrno-historických súvislostí daného regiónu. Na tieto ciele využívame *vedomostné súťaže*, ktoré sa stali obľúbenými formami našej múzejnej komunikácie s návštevníkom. Snažíme sa vyhnúť pasívnej prehliadke a memorovanému lektorskému výkladu. Preto po úvodnom

slove rozdelíme študentov do viacerých skupín (podľa ich počtu) a každá skupina dostane okruh otázok, ktoré sa viažu k vystaveným exponátom a informáciám, ktoré sú uvedené na paneloch, či vo vitrínach. Vzbudením zvedavosti a navodením istých okruhov otázok sa snažíme študentov aktívne motivovať tak, aby sa vedeli v expozícii samostatne pohybovať, čítať informácie na paneloch a popiskách. Tým je do prehliadky expozície aktívne zapojená ich myseľ, pamäť, pozornosť aj vnímanie. Keď žiaci ukončia súťaž (najrýchlejší sú ocenení drobnými cenami), lektor s nimi jednotlivé súťažné otázky preberie, prípadne ich doplní o iné súvislosti a zaujímavosti.

Inou formou lektorského prístupu k návštevníkovi (opäť deti a študenti) je hranie vedomostnej súťaže „Milionár“, ktorá je populárna nielen v TV Markíza, ale aj v našom múzeu.

S touto mládežou sme realizovali aj zložitejšie aktivity napr. špecializovanú vyučovaciu hodinu na tému: *Zhudobňovanie básní Mikuláša Kováča* s humanistickým, morálnym a emocionálnym posolstvom, ktoré hlboko zapôsobilo na mladých ľudí. Spolupráca s telesne postihnutou mládežou pri tejto konkrétnej aktivite bola lepšia ako so študentmi gymnázií. Boli spontánnejší, úprimnejší a hlavne ochotní spolupracovať a niečo sa dozvedieť.

Žiaľ, ani jednu návštevu mládeže z Obchodnej akadémie pre TPM sme si na týchto špecializovaných vyučovacích hodinách najmä z etických dôvodov nenahrávali na videozáznam.

2. Žiaci Špeciálnej základnej školy internátnej v Banskej Bystrici (bývalá Osobitná škola internátna) využívajú hlavne návštevu bábkarského salónu expozície Múzeum - domov múz.

Bábka ako pomôcka v múzejnej komunikácii

Práca s bábkou a bábkovým divadlom sa zaraďuje k formám a metódam komplexného pôsobenia v rámci výchovno-vzdelávacieho procesu. Dramatická výchova je veľmi vhodná na rozvoj tvorivej aktivity, komunikácie a vlastného umeleckého prejavu najmä detských návštevníkov. Práve bábkové divadlo je najvhodnejším prostriedkom ako priblížiť deťom dramatické umenie v elementárnej podobe. Najčastejšie to bývajú improvizované predstavenia. Bábka sa deťom stáva priateľom, ktorý ich môže povzbudiť, poradiť, zabaviť. Oživená bábka upútava pozornosť detí, prispieva k vytvoreniu kontaktu lektora a dieťaťa. Prostredníctvom bábk dieťa prekonáva svoje psychické zábrany a nadväzuje kontakt, najskôr neverbálny, potom verbálny. Spôsob zaradenia a použitia bábok v múzejnej práci vychádza pritom z našich cieľov, ktoré sledujeme, pričom musia byť rešpektované aj individuálne a vekové osobitosti detí. Hry, ktoré deťom predvážame, vyberáme alebo tvoríme priamo pre určité bábky (cvičné bábky, ktoré máme k dispozícii v múzeu). Medzi obľúbené námety patria hry o živote zvierat a v neposlednom rade environmentálne témy. Aj bábkou a bábkovým divadlom vychovávame a formujeme estetické cítenie detí.

Samotné deti majú najradšej, keď môžu sami vymyslieť a pomocou bábok zahrať jednoduché scény. Pri hraní sa snažia zvládnuť manipuláciu s marionetou či javajkou. Zvyčajne každá hodina je doplnená o premietnutie krátkej bábkovej hry na videozázname. Naše doterajšie skúsenosti ukázali, že takýto typ činností je veľmi vhodný a zaujímavý využitelný v múzejnej praxi. Poskytuje priestor na realizáciu rôznych environmentálne zameraných podujatí a tém. Dramatické scény sú vhodné aj na upevňovanie etických princípov u detských aktérov, ktorí pod vedením skúsených lektorov cez správanie sa bábkových postáv modifikujú aj vlastné postoje.

Pri práci s deťmi z osobitných a špeciálnych škôl sa nám potvrdilo, že spočiatku sú málo komunikatívne, až utiahnuté. Ich slovná zásoba nie je veľmi bohatá a v porovnaní

s chovancami z Ústavu sociálnej starostlivosti pre deti a mládež sú pri tvorbe dramatických textov menej kreatívne.

Hravé formy práce uplatňujeme aj pri práci s mentálne a telesne postihnutými občanmi.

3. Chovanci z Ústavu sociálnej starostlivosti pre deti a mládež s denným a týždenným pobytom

Lazovná č. 23, Banská Bystrica sa zaradili medzi našich častých návštevníkov.

Tiež využívajú najčastejšie návštevu a pobyt v bábkarskom salóne.

Na rozvoj poznávacích funkcií u mentálne postihnutých detí majú priaznivý vplyv činnosti spojené predovšetkým *s hrou*. Takáto činnosť aktivizuje myslenie ako najvyššiu činnosť mozgovej kôry, vnímavosť, predstavivosť, pozornosť i proces analýzy a syntézy. Pri rôznych formách hry deti zdokonaľujú svoje manipulačné zručnosti, jemnú motoriku, učia sa sústredenosti, vytrvalosti, samostatnosti. Hra postihnutých detí má však svoje špecifické rysy, ktoré vyplývajú z postihnutia - defektu sensorického či somatického, alebo mentálneho.

Pri práci s mentálne postihnutými deťmi je dôležitá osobnosť múzejníka - lektora najmä pri jeho motivácii a aktivizácii detí. Výskumy ukázali, že motivácia je základnou otázkou pre rozvoj tvorivosti, nadania a schopnosti každého človeka. Motivácia mentálne postihnutých detí sa realizuje pomocou rozmanitých motivačných metód. Na udržanie pozornosti, záujmu k úspešnému ukončeniu práce a podnecovaniu aktivity využívame motiváciu i v priebehu konkrétnej činnosti. Pre postihnuté dieťa je pozitívny prístup budovaný na základoch porozumenia a dôvery zárukou, že sa vždy bude rado vracat' do múzea a bude túžiť po aktivitách, ktoré tam zažilo. Takýto vzťah sa dá budovať len po prekonaní osobných bariér, keď do svojej práce vnesieme nielen kreativnosť a rôzne motivačné prvky, ale aj lásku k našim návštevníkom. Veľmi pozitívne pôsobí vhodné posmeľovanie a povzbudzovanie takýchto detí, ale i možnosť dať im priestor na vlastnú sebarealizáciu.

Pri práci s mentálne postihnutými deťmi využívame aj *etickú výchovu*. Ide o také formy práce, ktoré pomáhajú riešiť ich problémy a hľadať vzájomné porozumenie, tak vo vzťahu k dospelým, ako aj medzi deťmi navzájom. Treba povedať, že akékoľvek úsilie, ktoré aspoň čiastočne pozitívne ovplyvní mentálne postihnutého človeka je opodstatnené a dôležité. Veríme, že v našom bábkarskom salóne sa nám to aspoň čiastočne darí.

Bábkarský salón by mohli využívať i nevidiaci občania, hlavne zrakovo postihnuté deti. To by však predpokladalo získať finančné prostriedky na výrobu ďalších cvičných bábok.

4. Podujatia pre závislých a inak postihnutých občanov.

Ide o cieleňú spoluprácu s **Psychiatrickým oddelením** Roosweltovej nemocnice v Banskej Bystrici a s **Centrom protidrogovej závislosti**, kde sme sociálnym pracovníkom ponúkli, aby medzi svoje aktivity zahrnuli i návštevu múzea. Pravidelne ju doposiaľ využívajú práve pacienti z psychiatrického oddelenia a alkoholovo závislí pacienti, ktorí sa liečia v dennom stacionári - LÚČ. Na aktivity s týmito skupinami návštevníkov sme využili naše expozície **Múzeum - domov múz** a **Ľudové hudobné nástroje na Slovensku**. Naším hlavným cieľom bolo poskytnúť inšpirácie pre zmysluplné využívanie voľného času, pomôcť zmeniť hodnotový rebríček s orientáciou na pozitívne ľudské, kultúrne a historické hodnoty. Tieto skupiny po bežnej prehliadke expozície majú možnosť stráviť ďalší čas v múzeu (buď počúvajú hudbu s konkrétnym obsahovým zameraním doplnenú o prednášku na príslušnú tému, prípadne sledujú konkrétny videodokument - napr. divadelné hry, dokumenty o živote a tvorbe literárnych autorov, hudobných skladateľov, cieleňé diskusie a prezentácie vlastných názorov a pod.)

Uvedené skupiny návštevníkov kontaktujeme i pri rôznych tematických výstavách. Medzi také patrili:

a) výstava Emil Makovický - ilustrátor detského časopisu Slniečko a slovenských rozprávok v r. 1998, ktorú opakovane navštívili pacienti z psychiatrického oddelenia a alkoholovo závislí pacienti.

Výtvarná tvorba je vnímaná ako odpočinková tvorivá činnosť, ktorá pozitívnym spôsobom obohacuje náš život. Takúto funkciu zohráva i v liečebných zariadeniach, či sú to už psychiatrické zariadenia, väznice alebo liečebne. Výtvarnú tvorbu možno chápať ako činnosť napomáhajúcu intelektuálnemu, citovému a duchovnému rastu. Na týchto myšlienkach je založená i teória a prax *arteterapie*. Tvorivý proces pomáha odvádzať jeho účastníkov od deštruktívneho chovania a hrá významnú úlohu v prekonávaní psychických problémov. Všetky tieto princípy sme uplatnili s uvedenými skupinami a po prehliadke výstavy, ktorá priamo evokovala k výtvarným činnostiam, sme ich s návštevníkmi realizovali. Umenie môže mať jednak znaky tvorivej činnosti, no v poslednom období sa veľmi často umenie využíva aj ako *terapia*. Výtvarná tvorivosť je pre človeka prirodzená. Každý človek, či nadaný alebo postihnutý, je schopný tvoriť zmysluplné výtvarné diela. Výtvarná tvorba u ľudí s duševnými poruchami môže mať viacero účelov: zdieľanie pocitov, sebazpoznanie v rámci skupiny, spoločné tvorenie v zvláštnej atmosfére.

Pri práci so zdravotne postihnutými občanmi sa nám v praxi ukázalo, že spontánna výtvarná tvorba je veľmi vhodná pre skupinovú prácu, pretože obohacuje našu tvorivosť, podporuje sebauzdravujúce procesy, môže nám pomôcť porozumieť k tomu, že je v našich silách zmeniť seba samého, naše vzťahy a prostredie, v ktorom žijeme. To, že tieto princípy fungujú, sa nám potvrdilo tým, že pacienti pri ponuke tvorivej činnosti siahali najčastejšie práve k výtvarným činnostiam- kresleniu.

b) Výstava Čaro paličkovanej čipky v r. 1999 poskytla možnosti na viaceré druhy náučných podujatí, ako *Tradiície a zvyky veľkonočných sviatkov*, *Tradičné remeslo starých a prastarých materi*, ktorých sa zúčastnili i zdravotne postihnutí občania. Po prehliadke výstavy sa mohli návštevníci oboznámiť s technikou paličkovania, prípadne sa mohli zapojiť do výzdoby veľkonočných kraslíc rôznymi technikami. Výstavu sme realizovali v spolupráci s členkami Klubu paličkovanej čipky pri Stredoslovenskom osvetovom stredisku v Banskej Bystrici.

Expozícia **Ľudové hudobné nástroje na Slovensku**

Táto expozícia obsahuje nástroje signálov (detské zvukové hračky, húkadlá, rapkáče, frndžadlá, klepáče) ďalej píšťalky, gajdy, heligónky, zvonce, skupinu strunových nástrojov (husle, cimbal, viola, kontrabas, ninera, citara). Z hľadiska zdravotne postihnutých občanov sa nám zdá vhodné jej využitie napr. pre *zrakovo postihnutých občanov*, kde sa ponúka možnosť predstaviť týmto návštevníkom jednotlivé skupiny nástrojov prostredníctvom zvuku. Niektoré druhy nástrojov máme aj ako cvičné, preto sa môže návštevník s nimi oboznámiť i hmatom. Na doplnenie prehliadky expozície môže slúžiť i reprodukováaná hudba, ktorá ponúkne hru na hudobné nástroje, pričom môže byť doplnená lektorským sprievodným slovom.

Zatiaľ však návštevu tejto expozície naši zrakovo postihnutí občania nevyužívajú. Navštívili ju pacienti alkoholovo závislí, kde im pri prehliadke expozície bola predstavená tvorba ľudových umelcov a výrobcov hudobných nástrojov s hlavným cieľom pestovať u nich vzťah k tradičnej ľudovej kultúre a národným tradíciám.

Mentálne postihnutí občania túto expozíciu navštevujú opakovane, majú však záujem o časovo nenáročnú prehliadku so stručným lektorským výkladom. Nevýhodou je i to, že expozícia je situovaná do typického meštiackeho domu s úzkym schodiskom, kde je z tohto dôvodu znemožnený prístup vozíčkarom.

Z *vysunutých expozícií LHM* je zdravotne postihnutými občanmi najnavštevovanejším **Pamätný dom J. G. Tajovského a Hany Gregorovej v Tajove**. V skupinových výpravách ho navštevujú mentálne postihnutí občania, ale nevyhýbajú sa mu ani zrakovo postihnutí občania z rôznych kútov Slovenska.

Všetky skupiny zdravotne postihnutých občanov i so sprievodom majú vstup do expozícií LHM zadarmo.

Pre zdravotne postihnutých občanov sú k dispozícii i naše **d'alsie podujatia zamerané na environmentálnu výchovu** s využitím zbierkového fondu literárnych a hudobných osobností a ich diel s prírodnou tematikou (V.F.Bystrý, J.Cikker, A.Očenáš, T.Andrašovan, Z.Mikula, S.Stračina, Ľ. Ondrejov, F.Švantner, K.Jarunková a.i.) a aktivistov ochrany prírody a zvierat (T.Vansová, V.F.Bystrý, J. Cikker).

Spomeniem ešte jednu skupinu podujatí, ktoré pripravujeme v našom múzeu. Nie sú síce výhradne určené pre zdravotne postihnutých občanov, ale sú to **podujatia so zameraním na prevenciu pred spoločensky škodlivým správaním a drogovou závislosťou**. Doposiaľ bola ich hlavným adresátom mládež základných a stredných škôl v Banskej Bystrici. Medzi najúspešnejšie patrili podujatia *Miluj život, nie drogy* (beseda pre stredoškolskú mládež s odborníčkou z Centra drogovej závislosti) a beseda *Maj rád hudbu, nie drogy* s odborníkom z Centra drogovej závislosti, obohatená o osobné výpovede člena rockovej kapely a o jeho skúsenosti s užívaním drog, tiež pre stredoškolskú mládež.

Záver

Je predpoklad, že v priebehu roku 2003, po dokončení rekonštrukcie Štátnej vedeckej knižnice, sa Literárne a hudobné múzeum presťahuje do jej podkrovia. Tu bude vybudovaný bezbariérový prístup, čím sa zlepšia možnosti navštíviť expozíciu Múzeum - domov múz, študovať zbierkové predmety a knihy z fondov múzea aj pre telesne postihnutých občanov.

V závere len zhrniem, že máme už pomerne bohaté skúsenosti s múzejnou prácou so zdravotne postihnutými občanmi a aj v budúcnosti sme ochotní naše „služby“ venovať rôznym skupinám. Bolo by však potrebné uskutočniť celoslovenskú propagáciu takýchto aktivít s cieľom vysvetliť našim zdravotne postihnutým občanom, že majú možnosť navštevovať múzeá, zúčastňovať sa pravidelne na kultúrnych aktivitách poriadaných múzeami, zúčastňovať sa na umeleckých podujatiach, koncertoch, dňoch otvorených dverí, atď. Sme tu pre všetkých a závisí len na nás, ako dokážeme prekonávať naše vlastné bariéry i vo vzťahu k zdravotne postihnutým občanom a otvoríme im dvere poznania a kultúrneho obohatenia na našich pracoviskách.

Literatúra:

Bajo, I. - Vašek, Š.: Pedagogika mentálne postihnutých (Psychopédia). Bratislava 1994.

Bárdiová, M.: Špecializované vyučovacie hodiny v Literárnom a hudobnom múzeu v Banskej Bystrici - typy, zameranie, obsah. In: Múzeum školou a hrou - zborník príspevkov zo seminára k múzejnej komunikácii, s. 58-63, Rudina 2000.

Campbellová, J.: Techniky arteterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi. Skupinové výtvarně - terapeutické činnosti pro děti i dospělé. Praha 1998.

Langer, S.: Mentální retardace (Etiologie, diagnostika, profesiografie, výchova). Hradec Králové 1990.

Gaži, M.: Mentálne postihnuté dieťa v škole. Bratislava 1991.

Marková, Z. - Středová, L.: Mentálně postižené dítě v rodině. Praha 1987.

Matulay, K. a kol.: Mentálna retardácia (vybrané kapitoly). Bratislava 1982.

Valenta, M.: Dramaterapie. Praha 2001.

Vašek, Š.: Špeciálne pedagogická diagnostika. Bratislava 1991.

Waidacher, F.: Príručka všeobecnej muzeológie. Bratislava 1999.

Použité videozáznamy:

Videozáznam z podujatia z 16. 9. 1998, videotéka LHM, č. 296.

Videozáznam z podujatia z 20.6. 2002, videotéka LHM, č. 463.

Videozáznam z podujatia z 24. 6. 2002, videotéka LHM, č. 461.

O pripravovanej výstave RES IPSA LIQUITUR.
(Vec hovorí sama za seba)

Ing. Katarína Keratová

PhDr. Iveta Géczyová

Hornonitrianske múzeum, Prievidza

V perspektívnych plánoch Hornonitrianskeho múzea figuruje aj špecializované výstavné podujatie **RES IPSA LIQUITUR – Vec hovorí sama za seba**, určené slabozrakým a nevidiacim obyvateľom hornonitrianskeho regiónu. Hoci múzejná inštitúcia doposiaľ nemá skúsenosti s výstavou podobného charakteru a v súčasnosti nedisponuje výstavnými, či prezentačnými priestormi, dúfame, že do roku 2009 sa nepriaznivá situácia vyrieši a plánovaný zámer bude možné uskutočniť.

V regióne hornej Nitry pracuje Slovenský zväz zdravotne postihnutých a v rámci neho pôsobí Základná organizácia zrakovo postihnutých. Okrem toho má v regióne svoju kompetentnosť Únia slabozrakých a nevidiacich so sídlom v Trenčíne. Jedným z dôvodov prípravy výstavného podujatia Hornonitrianskym múzeom v Prievidzi je práve pomerne početná základňa slabozrakých a nevidiacich v našom regióne (okolo 170 členov). Táto špecifická skupina obyvateľov hornej Nitry má obmedzené príležitosti a možnosti návštev kultúrnych podujatí a aktivít, ba z prezentačných podujatí a špeciálne múzejných foriem prakticky žiadne. Snáď prvou lastovičkou je práve prebiehajúci projekt určený mentálne postihnutým deťom z Centra sociálnej pomoci Domino v Prievidzi. Tento projekt s názvom Tvorivé hry rúk je realizovaný sekciou múzeí a galérií K-2000, združenia na podporu kultúry hornej Nitry s finančnou podporou Nadácie pre deti Slovenska.

Cieľom pripravovaného prezentačného podujatia RES IPSA LIQUITUR – Vec hovorí sama za seba, je poskytnúť návštevníckej verejnosti a to nielen so zrakovým postihnutím, prierez dejinami horného Ponitria od jeho prehistórie až po súčasnosť. Výstava bude členená na niekoľko častí, na seba naväzujúcich v časovom slede. Už samotný názov výstavy Vec hovorí sama za seba v nás evokuje, že nosným pilierom podujatia budú exponáty určené k hmatovému vnímaniu, pričom sa využijú zbierkové predmety z geologického, botanického, archeologického, etnografického, historického a numizmatického fondu múzea. Tie v doplnení so špeciálnymi textovými informáciami a obrazovými dokumentmi, obsahovo predurčujú prezentáciu všetkým vekovým kategóriám návštevníkov.

Najstaršia história je zapísaná v horninách a skamenelinách, ktoré sú jedinečnými a nenahraditeľnými dokladmi vývoja Zeme a života na nej. Pozorovanie pestrosti povrchových tvarov a prírodných krás horného Ponitria, s centrálnou Hornonitrianskou kotlinou obkolesenou vencom vypínajúcich sa pohorí Tribeč, Strážovské vrchy, Malá Fatra, Žiar, Kremnické vrchy a Vtáčnik budovaných rôznymi typmi hornín s množstvom

skamenených organizmov je dopriate len nám vidiacim. Spoluobčania s poškodením zraku a nevidiaci sú ochudobnení o zrakové vnímanie malebností a zvláštností okolitej krajiny, a preto našou snahou je im tento handicap vynahradiť a umožniť spoznávanie prírody a bohatej geologickej minulosti územia aspoň hmatovým zmyslovým vnímaním – kontaktmi s voľne vystavenými horninami a fosíliami, ktoré ich zavedú do záhadného sveta prvých obyvateľov žijúcich v pravekých moriach rozprestierajúcich sa kedysi na našom území.

V petrografickej časti sa nevidiacim cez krátke texty v Braillovom písme stručne objasní geologický vývoj územia a dotykmi bude sprostredkované vnímanie rozdielnosti v zrnitosti či hmotnosti horninových anorganických prírodnín horného Ponitrie - počnúc najstaršími predprvohornými rulami, cez žuly, vápence, pieskovce, andezity a končiac najmladšími štvrtohornými travertínmi a penovcami. Prehistorickí obyvatelia teritória t.j. skamenení zástupcovia a zároveň reprezentanti živočíšnych či rastlinných skupín jestvujúci na území v jednotlivých geologických érach umožnia zas vnímanie pestrosti tvarov schránok – špirálovité amonity, cigarovité belemnity, melónovité ježovky, vežičkovité ulitníky, rebrovité lastúrniky, peniažkovité dierkavce, koraly s koralitmi kvetinových reliéfov, obrovské zuby a kosti mamutov, či rozmanité obrisy fosílnych listov. Vybraných zástupcov listových fosílií a lastúrnikov, ulitníkov plánujeme doplniť ich súčasníkmi kvôli možnosti porovnania rozdielnosti povrchu a tvaru.

Vývoj prírody dejinne zavŕšil vývin človeka a ľudskej spoločnosti. Horná Nitra je oblasť, ktorá svojou polohou a klimatickými podmienkami bola vždy výhodná pre usadenie človeka. Archeologické nálezy, významné pre celé Slovensko, vedú k poznaniu, že človek tu žil už v dobe diluviálnej, kamennej, bronzovej i železnej. Prvé pôsobenie človeka v regióne približia ukážky z objavov niekoľkých kultúrnych vrstiev z hradnej priekopy v Bojniciach, ktoré sú prvými stopami po živote neandertálskeho človeka a z Prepoštskej jaskyne s dokladmi jedného z najstarších paleolitických nálezov v strednej Európe, doplnené nálezmi neskorších období, až po dôkazy slovanského osídlenia s najstaršími dokladmi o výrobe dechtu u Slovanov. Múzeum má možnosť okrem originálnych nálezov priblížiť toto obdobie aj kópiami alebo maketami, napríklad maketou dechtárskej pece spolu s príslušnými náradiami.

Obdobie písomných zmienok bude pre percipientov výstavy vzhľadom k ich handicapu zachytené prostredníctvom sprievodného textu v Braillovom písme.

Prievidza ako stredisko oblasti bola už v polovici 14. storočia mestským celkom a roku 1383 získala výsady slobodného kráľovského mesta. Poľnohospodárska produkcia nestačila vyživiť obyvateľstvo, ale remeselná výroba presahovala domáce potreby a dopĺňala zárobkovú činnosť obyvateľstva. Mestské výsady spomínajú niektoré remeslá a remeselníkov, ako mlynárov, pekárov, kováčov, obuvníkov, zámočníkov, stolárov, kolárov, krajčirov, súkenníkov, ale mohla mať aj iných remeselníkov bez obmedzenia. Remeselník bol aj obchodníkom a tak mesto využívalo svoje právo na jarmok, oslobodenie od platenia tridsiatkov a mýt i ochranný list podomových obchodníkov. Okrem súkromníkov aj mesto malo svoje výrobné a príjmy z úžitku regálnych práv. Koncom 15. storočia mali mešťania vinice a výrobu vína, chov dobytka a spracovanie vlny, kože, mlieka a mäsa. Tomu primerane sa utvárali remeslá súkenníctvo, garbiarstvo, obuvníctvo, čižmárstvo, mäsiarstvo. Prievidza bola od najstarších čias remeselným mestečkom, o čom svedčia hmotné doklady počas celého obdobia jej existencie. Tiež v ďalších mestách a obciach regiónu sa rozvíjali remeslá, hlavnými strediskami stali mestá Prievidza, Bojnice, Nemecké (Nitrianske) Pravno a Oslany. Na hornej Nitre a ani v týchto mestách nenájdeme remeslo, ktoré by bolo jediným zdrojom obživy. Poľnohospodárstvo a chov domácich zvierat stále tvorí súčasť hospodárenia a tak poľnohospodárska výroba ostávala základom obživy. Práve táto sféra remeselnej a poľnohospodárskej výroby, reprezentujúca hlavné zamestnania a základné činnosti v živote domáceho obyvateľstva, sa stane základom expozície histórie a etnografie. Výrobné náradie

a výrobky z hornonitrianskych dielní, dokumentujúce remeslá, budú voľne prístupné zrakovo postihnutým návštevníkom k hmatovému vnímaniu.

Charakteristickým znakom mešťanov bol ich odev. K mestskému odevu v Prievidzi a Nitrianskom Pravne sa viažu jedinečné doplnky, a to čepce zlatohlavy a strieborné šperky filigránskych majstrov, ktoré sa stanú súčasťou plánovanej expozície.

Do kontrastu s odevom a predmetmi súvisiacimi s remeselnou a poľnohospodárskou výrobou budú postavené meštianske predmety dennej potreby ako aj súčasti odevu (slnečníky, klobúky) ktoré súvisia so zmenami prichádzajúcimi koncom 18. storočia, kedy sa situácia mení a mestá sa stávajú nielen strediskami remeselnej výroby, ale aj spoločenského života a prechádzajú veľkými zmenami. Oblečenie, ako aj bytové zariadenie bohatých mešťanov sa snaží dosiahnuť rovnakú úroveň, ako má šľachta. Predmety na výstave budú reprezentovať domácnosť tohto obdobia v jej mnohorakosti.

Na výstave sa pripomenie banícka tradícia hornej Nitry. Už od 14. storočia do konca 18. storočia sa postupne na viacerých územiach regiónu dolovali niektoré kovy. Ich ložiská boli však rýchlo vyčerpané. Iná situácia bola v ťažbe hnedého uhlia, keďže najbohatšia a najrozsiahljšia hnedouhoľná panva na Slovensku je Handlovsko–novácka a samotná Baňa Handlová je aj najstaršou uhoľnou baňou v republike. Výskyty uhlia v okolí Handlovej boli známe už v 17. storočí a začiatkom 18. storočia začalo súkromné povrchové kopanie na východoch uhoľných slojov. Výrazný rozvoj banského priemyslu nastal v polovici 20. storočia a dnes Hornonitrianske bane Prievidza a.s. sú najväčšou banskou ťažobnou organizáciou na Slovensku, ktoré napriek súčasnej nepriaznivej situácii stále patria k najvýznamnejším podnikom na hornej Nitre a zasluhujú si našu pozornosť. Maketa banskej ťažobnej veže, niektoré banícke nástroje, predmety baníkov, ale aj kusy uhlia priblížia súčasnú orientáciu v oblasti, vďaka ktorej dostal celý región prívlastok banícky.

Z numizmatiky, ktorá osobitým spôsobom dokladá historický vývoj, sme sa rozhodli prezentovať medaily. Tieto predmety sme vybrali z dôvodu, že sú v porovnaní s mincami väčšie. Medaily sú zároveň tvarované reliéfne a hmatovo lepšie overiteľné ako napríklad mince. V neposlednom rade na takom exponáte akým je medaila môžu nevidiaci ľudia získať viac predstaviteľných vnemov napr. obrazy znázornené na medailách, ale i text – písmo. Súčasne sú medaily obojstranné, a teda na pomerne malom priestore poskytnú viac informácií. Medzi medailovými exponátmi s rôznou tematikou budú i plakety, kvôli rozmerom ešte vhodnejšie k dotykovému vnímaniu pre návštevníkov so zrakovým postihnutím.

Výstavný mobiliár veľmi jednoducho rozmiestnený po stranách výstavnej miestnosti, by mal pozostávať z pultových vitrín, v ktorých budú predmety sprístupnené hmatovému vnímaniu návštevníkom s poškodením zraku a nevidiacim. Okrem toho sa predpokladá využitie vysokých sklenených vitrín, ktorými sa rozšíri a doplní prezentácia určená aj pre bežných percipientov. K lepšej orientácii handicapovaných ľudí vo výstavnej miestnosti múzea poslúžia vodiace laná umiestnene paralelne s vitrínami. Celkový spôsob inštalácie prezentácie však budeme ešte pred samotnou realizáciou výstavy konzultovať so zástupcami Zväzu a Únie nevidiacich a slabozrakých.

Návštevníkov s vážnym poškodením zraku a nevidiacich bude výstavným podujatím sprevádzať lektor, ktorý podá výklad o jednotlivých celkoch a exponátoch podľa vopred vypracovaného scenára. V prípade záujmu zo strany špecifickej skupiny návštevníkov sa môže lektor i v spolupráci s odborným pracovníkom venovať podrobnejšie jednému z vystavovaných celkov.

K špeciálnemu výstavnému podujatiu plánujeme pripraviť aj sprievodné akcie - prednášky, besedy na témy súvisiace s prezentáciou a vystavovanými predmetmi. Návštevníci sa dozvedia bližšie informácie napr. o medailách, ktoré si môžu hmatom overiť a zároveň

sa dozvedia o medailéroch a medailérskej tvorbe na Slovensku, o ťažbe uhlia na hornom Ponitří od počiatkov až po súčasnosť a ď.

Textové informácie súvisiace s tematickým zameraním výstavy a vystavovanými predmetmi, ako sa už niekoľkokrát spomenulo, budú doplnené jednoduchými textami v Braillovom písme pre nevidiacich návštevníkov. Pomoc v tomto smere nám prisľúbila Únia slabozrakých a nevidiacich pôsobiaca v Prievidzi, s ktorou predpokladáme úzko spolupracovať v priebehu realizácie celého podujatia. Pri prezentácii voľne prístupných exponátov určených k hmatovému vnímaniu využijeme zbierkové predmety a predmety nezberkovej povahy. Použitie kópií sa kvôli autenticite vnímaného materiálu obmedzí len na mimoriadne vzácne muzeálie.

Vzhľadom na rozsah pripravovaného podujatia je potrebné stmeliť kolektív autorov, ktorí výberom dostupných dokladov zo zbierkových fondov múzea dokážu sprostredkovať poznanie vývoja prírody a spoločnosti hornej Nitry špecifickým a nenáročným spôsobom vybranej skupine návštevníkov.

Záverom chceme vyjadriť presvedčenie, že výstavou Hornonitrianskeho múzea RES IPSA LIQUITUR sa obohatí duchovný svet našich spoluobčanov s poškodením zraku a nevidiacich. Špeciálne prezentačné podujatie im umožní získať nové informácie či prehĺbiť vedomosti o dejinách hornej Nitry a pre niektorých z handicapovaných percipientov možno bude výstava podnetom k zberateľskej činnosti.

Význam a potreba sprístupňovania múzeí a výstav nevidiacim a slabozrakým občanom.

Branislav Mamojka

Únia nevidiacich a slabozrakých Slovenska

Asi je zbytočné opakovať fakt, že človek prijíma väčšinu informácií o svojom okolí zrakom, že získava väčšinu poznatkov zrakom, že väčšinu pojmov si vytvára na základe zrakových vnemov, že väčšina toho, čo nám zanechali naši predkovia, čo chceme odovzdať našim súčasníkom alebo zachovať pre našich potomkov, je určené na vnímanie zrakom. Je to prirodzené, zrak umožňuje bezkontaktné vnímanie na diaľku a umožňuje paralelne vnímať závažnou rýchlosťou obrovské množstvo informácií. Stačí si uvedomiť, že o zrakovom vneme trvajúcom zlomok sekundy je možné napísať celé knihy.

Tým, čo nevidia zostávajú v lepšom prípade ostatné zmysly – sluch, hmat, čuch a chuť. Sluch síce umožňuje vnímať priestor ale zvuková informácia prebieha sériovo v čase a nedá sa zastaviť, v lepšom prípade sa dá len zopakovať. Vnímanie hmatom je kontaktné, mnohé objekty sú nedosiahnuteľné, iné sú na dotyk nebezpečné alebo by sa mohli dotykcom poškodiť. Navyše objekty je obvykle možné vnímať hmatom len parciálne a na vytvorenie syntetickej predstavy o celku treba vynaložiť značné mentálne úsilie. Chuť môžeme len ťažko zapojiť do poznávania iného ako gastronomického sveta a čuch nám môže pomôcť pri orientácii a diferenciacii známych objektov. Teda ako skutočné prostriedky poznávania nahrádzajúce zrak nám zostávajú sluch a hmat.

Žijeme vo svete presýtenom informáciami a pre účasť na tomto živote je nevyhnutné mať prístup k informáciám a byť informovaný. Špeciálnym zdrojom informácií sú múzeá a výstavy. Sústreďujú rôzne druhy objektov špeciálne na to, aby sa s nimi mohli ľudia oboznámiť, aby na jednom mieste našli objekty, ku ktorým by sa inakšie mohli dostať len veľmi ťažko, aby boli zdôraznené ich súvislosti, aby cielene pôsobili na návštevníka. Opäť však najmä prostredníctvom zraku. Exponáty treba chrániť pred opotrebovaním a poškodením a najjednoduchšie je to ich umiestnením z dosahu návštevníkov, zatvorením do vitrín alebo aspoň zákazom dotýkania sa. Celkom pochopiteľný postup, ale čo s tými, ktorí na exponáty nedovidia?

Preto sa už mnoho rokov snažíme o zvýšenie dostupnosti múzeí a výstav pre nevidiacich a slabozrakých občanov. Vyvrcholením tohto snaženia bolo presadenie pre Ministerstvo kultúry úlohy č. 10.3.5 Národného programu rozvoja životných podmienok občanov so zdravotným postihnutím vo všetkých oblastiach života, ktorej predmetom je vypracovanie programu expozícií a výstav v múzeách prístupných hmatom. Tento program bol vypracovaný a následne schválený Radou vlády pre problematiku občanov so zdravotným postihnutím. Je jedným z realizačných opatrení Pravidla 10.2 Štandardných pravidiel

na vytváranie rovnakých príležitostí pre osoby so zdravotným postihnutím, ktoré prijalo Valné zhromaždenie OSN 20. decembra 1993. Mal by sa stať základom systematického riešenia tohto problému u nás.

Z historického hľadiska sa najprv začali sústreďovať malé zbierky predmetov v školách a v ústavoch pre nevidiacich, ktoré mali skôr charakter učebných pomôcok. Neskôr sa objavili špecializované muzeálne expozície a výstavy pre nevidiacich, kde boli návštevníci konečne vyzývaní, aby sa exponátov dotýkali. Skutočnú zmenu dostupnosti však priniesla až nedávna minulosť, kedy sa právo na prístup k informáciám, na slobodný výber informácií a na rovnoprávnú účasť na živote spoločnosti stalo deklarovaným právom aj pre osoby so zrakovým postihnutím. A práve postupná realizácia tohto práva je našim cieľom aj vo vzťahu k múzeám a výstavám.

Cieľom sprístupňovania výstav a expozícií v múzeách nevidiacim a slabozrakým občanom je umožniť im oboznámiť sa s obsahom expozície a charakteristickými exponátmi prostredníctvom vlastných vnemov - hmatom, sluchom a v prípade slabozrakých občanov aj zväčšeným a/alebo schematickým zobrazením vybraných exponátov a modelov ako aj prispôbeného výkladu. Iste je dobré a potrebné mať aj špecializované muzeálne expozície a výstavy pre túto skupinu návštevníkov, ale takéto expozície nikdy nemôžu poskytnúť podobný rozsah výberu ako majú vidiaci ľudia. V každej expozícii je však možné nájsť charakteristické exponáty alebo aspoň ich modely, ktoré umožnia nevidiacim návštevníkom získať adekvátnu predstavu o prezentovanej téme. Uvedomujeme si, že časté dotýkanie môže vzácne exponáty poškodiť a že dostatočnú predstavu môže v takomto prípade sprostredkovať model. Napríklad určite nie je potrebné dotýkať sa knihy z pred mnohých storočí, ale radi si pozrieme model jej väzby s kovaním a zámkom. Podobne nám dobre poslúži zväčšený model drobného šperku alebo reliéfny obrázok mince.

Pre nevidiace a slabozraké osoby je veľmi dôležité mať možnosť oboznámiť sa hmatom alebo zvyškom zraku s predmetmi kultúrneho dedičstva, prírody a techniky. Táto potreba je mimoriadne naliehavá pre vytváranie adekvátnych predstáv a pojmov u osôb, ktoré nikdy nevideli alebo stratili zrak v rannom veku. Mnohé veci poznajú len z počutia a nevedia si ich predstaviť. Sú to aj také veci, okolo ktorých chodia, ale nevedia o nich. Sú to veci, na ktoré nedosiahnu, alebo ktorých sa nemôžu dotknúť pre ich nebezpečnosť alebo chúlitosť. Sú to teda aj také veci, ktoré vidiaci ľudia bežne poznajú a za ktorými by do múzea nešli. Uspokojovanie tejto potreby je dôležité aj u osôb, ktoré stratili zrak v dospelosti a príslušné objekty nemali možnosť vidieť alebo tieto objekty vznikli až keď stratili schopnosť ich vnímať zrakom.

Návšteva kultúrnych inštitúcií a podujatí je významným obohatením života nevidiacich a slabozrakých osôb, faktorom podporujúcim rozvoj ich osobnosti, rozširujúcim obzor ich poznania, zvyšujúcim ich kultúrnu a vzdelanostnú úroveň. Návšteva týchto inštitúcií je pre nich významným zážitkom už len z dôvodu výnimočnosti prostredia a jeho atmosféry, výkladu prostredníctvom hovoreného slova, akustických vnemov, spoločenskej komunikácie a pod. Konkrétne opatrenia sprístupňujúce exponáty hmatom a zvyškom zraku sú však nevyhnutnou podmienkou na získanie adekvátnej predstavy o konkrétnych exponátoch i na získanie všeobecnej predstavy o prezentovanej téme.

Sprístupňovanie expozícií nie je jednostranným procesom realizovaným len organizátormi expozícií. Významnú úlohu v tomto procese majú aj samotní nevidiaci a slabozrakí návštevníci a ich vzdelávatelia. Samozrejým predpokladom je úcta k exponátom, šetrné zachádzanie, udržiavanie čistoty, to však nestačí. Nevidiaci človek sa musí tiež naučiť rozumieť exponátom poznávaným hmatom. Zvlášť náročné je to pre ľudí nevidiacich od detstva, bez zrakových skúseností. Musia sa naučiť vytvárať si predstavu o trojrozmernom objekte podľa reliéfneho obrázka alebo dvojrozmerného priemetu, farba či perspektíva sú pre nich dosť nejasné pojmy.

Expozície sprístupnené vnímaniu nevidiacich sú však užitočné aj pre vidiacich návštevníkov. Zvlášť vhodné sú modely a exponáty, ktorých sa môžu dotýkať. Umožňujú oboznámiť sa s detailmi architektonických diel, ktoré pre ich rozmer a reálne umiestnenie nie je možné dostatočne obsiahnuť zrakom. Je možné oboznámiť sa s taktílnymi charakteristikami povrchu exponátov, ktoré sú ich významnými atribútmi často zanedbávanými alebo neznámymi pre vidiacich ľudí. Takéto expozície sa tak stávajú dôležitými zdrojmi poznania aj pre vidiacich žiakov a študentov.

Už aj u nás sa realizovalo niekoľko špecializovaných výstav určených pre nevidiacich návštevníkov. Pripomeňme výstavu Egypt dotykom zapožičanú Náprstkovým múzeom v Prahe, výstavu minerálov a paleontologických nálezov v Slovenskom národnom múzeu v Bratislave a Výstavu paleontologických nálezov v múzeu v Košiciach. Ďalšou významnou skutočnosťou je model Bojnického zámku - špeciálne navrhnutý pre nevidiacich alebo organizovanie špeciálnych prehliadok zoologickej záhrady v Bojniciach pre nevidiacich návštevníkov. Práve v týchto dňoch sa koná výstava Neviditeľná architektúra v Galérii SAS v Bratislave. Tieto akcie stále pribúdajú a veríme, že aspoň ich časti sa stanú súčasťou stálych expozícií. Najviac nás však teší, že mnohé múzeá pripravujú dostupné expozície ako stále a nie len dočasné.

Pre našu iniciatívu je veľmi dôležitá zahraničná inšpirácia, kde už prebieha dlhší čas podobný vývoj. V Pergamon múzeu v Berlíne existuje stála expozícia starovekého umenia určená pre nevidiacich. Španielska organizácia nevidiacich ONCE má v Madride vlastné unikátne múzeum s množstvom úžasných modelov španielskej architektúry, ktorej časť si ukážeme na video zázname. V mnohých múzeách a galériách západnej Európy a severnej Ameriky nájdete exponáty, ktorých sa možno dotýkať a popisy v Braillovom písme. Existujú botanické záhrady a špeciálne parky s popismi rastlín v Braillovom písme. K dispozícii sú katalógy s reliéfnymi obrázkami a zvukový výklad prostredníctvom walkmana alebo diskmana alebo počítačového informačného systému. Je takmer samozrejmosťou, že personál bežných múzeí vyzve nevidiaceho návštevníka, aby si vybrané exponáty ohmatal a podá mu kvalifikovaný výklad. Napríklad pri návšteve klenotníckeho múzea v Birminghame som dostal do rúk všetky nástroje a mohol som si vyskúšať väčšinu strojov, a to nebolo žiadne špecializované múzeum pre nevidiacich návštevníkov.

Záverom chcem zdôrazniť, že nie všetci nevidiaci ľudia majú rovnaké záujmy, že nie všetci ovládajú braillovo písmo, že nie všetci rozumejú rovnako dobre reliéfnej grafike, tvoria rôznorodú skupinu tak, ako celá spoločnosť. Preto je pri sprístupňovaní expozícií potrebné rátať s touto rôznorodosťou. O tom ako optimálne sprístupňovať expozície, aby vyhovovali nevidiacim a neprekážali vidiacim, budú konkrétnejšie hovoriť moji kolegovia. Tiež nie je možné predpokladať, že nevidiaci ľudia zrazu zaplavia výstavy a múzeá. Je to nová ponuka, na ktorú si mnohí z nás musia zvyknúť a našťastie predsa len tvoríme relatívne malú časť populácie. Navyiac, sprístupňovanie nie je prínosom len pre nás, ale aj pre vidiacich návštevníkov lebo predstavuje podporu pre kvalitnejšie zrkové vnímanie, ponúka ďalšiu dimenziu vnímania a poznávania kvalít prostredníctvom hmatu a sluchu a redukuje rozdiely medzi občanmi s handicapom a bez neho. Sme pripravení podieľať sa na sprístupňovaní konkrétnych expozícií a poskytovať súvisiace poradenstvo.

Technické princípy sprístupňovania múzejných expozícií a výstav z hľadiska zrakovo postihnutých občanov

PhDr. Vladimír Cintula

Únia nevidiacich a slabozrakých slovenska

Na to, aby mohli nevidiaci a slabozrakí návštevníci múzeí a výstav bez problémov, ale najmä bez cudzej pomoci vnímať vystavené exponáty, je potrebné zabezpečiť niektoré technické princípy formou špecifických opatrení.

Podotýkame, že tieto technické princípy nevyžadujú nijaké dodatočné finančné náklady, a ak áno, tak len v minimálnom rozsahu.

Nevidiaci vnímajú okolité prostredie zvyšnými zmyslami, sluchom a hmatom - hapticky. To vyžaduje prípravu a usporiadanie expozície tak, aby bola pre týchto návštevníkov "prístupná" aj bez možnosti vizuálneho vnímania. Primárnym technickým princípom je vystavenie exponátu tak, aby sa ho bolo možno fyzicky dotknúť, zoznámiť sa s ním hmatom.

Následným technickým princípom je zabezpečenie bezbariérového prístupu k exponátu. Tým je myslený samostatný pohyb nevidiaceho návštevníka po expozícii. V tomto prípade stačí, ak je expozícia vhodne umiestnená. Napríklad, ak sú exponáty vystavené po obvode dlhého stola a toto usporiadanie vedie nevidiaceho od exponátu k exponátu. Keď nie je možné takéto usporiadanie, je vhodné použiť "vodiacu" líniu. Napríklad koberec, ktorý vedie nevidiaceho od jednej výstavnej plochy s exponátmi k ďalšej.

Na samostatný pohyb nevidiaceho pri návšteve expozície je obzvlášť vhodné používať sprievodné audiotextové nahrávky. Tie sú napokon štandardom aj pre vidiacich návštevníkov. V tomto prípade však okrem slovného popisu exponátov vedú nevidiaceho po expozícii. Táto forma zvukového textu má v tomto prípade pre nevidiaceho dva podstatné významy - informatívny a v pravom slova zmysle sprievodný.

K ďalším technickým princípom patrí príprava popisiek pre nevidiacich v Braillovom písme. Je potrebné dodržať základné zásady. Braillovo písmo má štandardný rozmer. Nie je prípustné akýmkoľvek spôsobom daný rozmer deformovať alebo "esteticky" upravovať. Popisky v Braillovom písme je potrebné umiestňovať horizontálne, v žiadnom prípade nie situovať popisky vo vertikálnom smere. V krajnom prípade je možné umiestňovať popisky na šikmej ploche, ak to vyžaduje situovanie daného exponátu. Pri umiestňovaní Braillových popisiek musí platiť základný technický princíp, a síce, aby ich nevidiaci návštevník bez problémov našiel. - musia byť situované tesne pri exponáte, bližšie k nevidiacemu. Vhodné miesto je okraj stola alebo podložky, na ktorej je exponát. Kvôli základným hygienickým požiadavkám je nutné zhotovovať popisky v Braillovom

písme na ľahko umývateľných plastových fóliách. Pre slabozrakých návštevníkov je potrebné pripraviť popisky vo zväčšenom písme.

V Braillovom písme je možné pripraviť aj kompletný alebo redukovaný katalóg tej či onej expozície. Katalóg je možné doplniť aj reliéfnymi obrázkami vybraných exponátov. Táto forma umožňuje komplexnejšiu informáciu pre nevidiaceho návštevníka.

Pri príprave expozícií pre nevidiacich a slabozrakých často prevládajú obavy múzejníkov, že príde k nechcenému poškodeniu vystavovaných exponátov. V žiadnom prípade nie je nutné, aby boli pre tento účel vystavované originály, úplne postačia kópie vzácnejších exponátov alebo makety. Tiež nie je potrebné pripravovať pre nevidiacich návštevníkov kompletnú škálu exponátov daného múzea. Postačí, ak sú pre nevidiacich dostupné tie exponáty, ktoré sú dominantné pre dané múzeum alebo reprezentujú vystavovanú expozíciu.

Exponáty uložené vo vitrínach pod sklom, nemajú pre nevidiaceho návštevníka múzea takmer žiadnu informatívnu hodnotu. No zohľadnenie vyššie uvedených technických princípov sprístupňovania múzejných expozícií a výstav sprostredkujú aj nevidiacim a slabozrakým občanom plnohodnotnú predstavu z vystavovanej oblasti.

Potrebné znalosti a školenia pracovníkov múzeí

Mgr. Zuzana Tóthová

Únia nevidiacich a slabozrakých Slovenska

Zrakovo postihnutý človek je človek ako každý iný, no zrakové poškodenie mu spôsobuje určité problémy. Medzi najpodstatnejšie problémy patria:

- problémy so samostatným pohybom a orientáciou (predovšetkým v neznámom prostredí)
- problémy so získavaním informácií (v poznávacom procese nahrádzajú nedostatočný zrak a sluch inými zmyslami, najčastejšie hmatom a sluchom, ale aj čuchom a chuťou)

Ak chceme sprístupňovať múzeá a výstavy takto postihnutým ľuďom je dôležité uvedomiť si vyššie uvedené problémy, ktoré títo ľudia majú. Preto okrem výberu vhodných expozícií sprístupnených zrakovo postihnutým, okrem úpravy prostredia, je veľmi dôležitý prístup a znalosti pracovníkov týchto inštitúcií. Pracovníci múzeí by mali ovládať aspoň základné techniky sprevádzania a komunikácie so zrakovo postihnutými ľuďmi.

UNSS v minulom roku v rámci jedného so svojich projektov vyškolila vlastných inštruktorov, ktorí sú pripravení robiť kurzy zamerané práve na sprevádzanie a komunikáciu so zrakovo postihnutými ľuďmi. Kurzy vedú odborne vyškolení inštruktori, medzi ktorými sú aj skúsení zrakovo postihnutí. Hlavným cieľom týchto kurzov je, aby ľudia, ktorí prichádzajú do kontaktu so zrakovo postihnutými ľuďmi vedeli pomôcť takto postihnutým, aby stratili pocit neistoty pri kontakte s nimi a prelomili bariéry vo vzájomnom styku. Kurzy sú prispôbované konkrétnym inštitúciám, zariadeniam a ich potrebám.

Pracovníci múzeí by mali vedieť (ako je vyššie uvedené):

- základy sprevádzania zrakovo postihnutých
- poznať špecifiká v komunikácii so zrakovo postihnutými

Zo sprevádzania zrakovo postihnutých by mal pracovník múzeí vedieť:

- ako nadviazať kontakt so zrakovo postihnutým
- ako viesť nevidiaceho - prvý vždy musí ísť sprievodca asi ½ kroka pred zrakovo postihnutým, teda pracovník múzea a to aj cez dvere alebo zúžený priestor pričom sa ho nevidiaca osoba drží za lakeť (nie ako to mnohí robia - tlačíť zrakovo postihnutého človeka pred sebou)
- ako viesť zrakovo postihnutého hore a dole schodmi
- ako ukázať stoličku zrakovo postihnutému, aby sa mohol posadiť

Z oblasti komunikácie by mal pracovník múzea vedieť že:

- ak chce osloviť zrakovo postihnutého, ľahko sa ho môže dotknúť, aby vedel že slová patria jemu
- ak ide zrakovo postihnutý so sprievodcom tak sa treba obracať s otázkami priamo na zrakovo postihnutého, ak sa niečo chce spýtať jeho a nie na sprievodcu
- pri vysvetľovaní by nemal používať slová ako „tu a tam“ – pretože takéto vyjadrenia neposkytujú zrakovo postihnutému človeku dostatočné informácie. Treba sa vyjadriť presne, napr.: „Pred vami vpravo na stene vo výške vašich ramien je to a to.“
- môže bez problémov používať slová ako „vidieť, pozrieť sa“ čo znamená pre zrakovo postihnutého človeka to isté ako „všimnúť si, dotknúť sa“
- nespoliehať sa na gestá, ktoré pre zrakovo postihnutého nemajú tiež žiadnu hodnotu
- keď sprievodca opúšťa nevidiaceho je potrebné ho o tom informovať a upozorniť ho, keď sa vráti späť
- uvedomiť si, že zrakovo postihnutému človeku treba dávať dostatok informácií čo sa okolo neho deje a kde sa nachádza, treba však zvoliť správnu mieru koľko a čo. Nadbytočné hovorenie môže pôsobiť nevhodne.

Dôležitý je tiež výber exponátov. Z množstva podobných exponátov stačí vybrať jeden, ktorý vystihuje podstatu. Netreba prezentovať ďalšie, podobné, málo odlišné exponáty.

Pracovník múzea či výstavy by mal tiež vedieť:

- ako poskytnúť pomoc pri podpisovaní, napr. knihy návštev – že stačí položiť ukazovák zrakovo postihnutej osoby na miesto, kam sa má podpísať
- ako pomôcť pri platení, ak je to potrebné, napr. pri kupovaní vstupenky do múzea
- niektorí zrakovo postihnutí ľudia vlastnia vodiaceho psa, ktorého hlavnou úlohou je bezpečne viesť svojho pána. Každý vodiaci pes má služobný preukaz so svojimi právami, má povolený vstup do obchodov, nemocníc a iných verejných miest, pričom nemusí nosiť košík, aby svojmu pánovi mohol podať spadnuté predmety.

Na záver chcem ešte raz pripomenúť, že UNSS v tomto smere je ochotná spolupracovať, je ochotná robiť kurzy pre pracovníkov múzeí za účelom zlepšenia komunikácie a vzájomného styku so zrakovo postihnutými ľuďmi.

Architektonické bariéry múzejných expozícií a výstav, ako sa s nimi vyrovnat'.

Viliam Franko

Slovenský zväz telesne postihnutých

Od času, ako sa vynašlo koleso, život na kolesách má mnoho podôb. Zväčša za ním vidíme pohyb a ľudia si ho v tejto dobe spájajú s automobilom a prakticky všetko k tomuto dopravnému prostriedku prispôsobujú. Stavajú dlhé široké cesty, viadukty diaľnice, podjazdy, mosty atď., len aby kolesá mali čo najmenej prekážok. Architektom sa dobre projektujú takéto stavby, veď jazdu na motorovom vozidle pozná každý. Aj projektanti obchodných a nákupných stredísk rátajú vo svojich výkresoch s kolieskami nákupných vozíkov. Musí sa predsa urobiť bezprekážková dráha pre vozíček plný tovaru a to nielen v budove samotnej, ale najradšej až von, na parkovisko, k autu. Poukazovať by sa dalo do nekonečna. Svet kolies a koliesok je pulzujúci svet. Boli to kolesá čo pomáhali vyhrať vojny či pomáhali budovať mierový život, kolesá vedú ľudstvo dopredu.

Sú to tiež kolesá, ktoré určitému percentu osôb, nazvime ich vozičkári, nahrádzajú prirodzený pohyb ľudských nôh, ale životné prostredie pre tieto kolesá zďaleka nie je upravené tak, aby nebránili valivému pohybu kolesa. Vozíky týchto osôb už nemôžu naplno pulzovať a pohľad z vozíka na okolitý svet je často pohľadom väzňa, neslobodného človeka. Veda a medicína zatiaľ nepozná spôsob ako pomôcť ľuďom odkázaným na ortopedický vozík. A tak v spoločnosti žijú ľudia, ktorí sú odkázaní na pomoc zdravej populácie, najmä na jej spolupatričnosť. Je každého morálnou povinnosťou, aby aj týchto ľudí zobrali k spoločnému krabu, aby sa mohli zohriať teplom vzájomnosti, aby sa aj napriek nepriazne osudu cítili plnohodnotní a rovnoprávni občania. Vozičkári sa chcú v živote plnohodnotne uplatniť, mnohí počas svojho života riadne pracovali, vedeli sa samostatne postarať o svoje rodiny, no okamih, sekunda po úraze, havárii a ocitli sa na vozíčku... Tieto osoby pre bariéry v životnom prostredí sa plnohodnotní a rovnoprávni občania ešte stále necítia. Podľa rôznych spôsobov hodnotenia tvoria 8-10 % z počtu zdravotne postihnutého obyvateľstva, čo nie je zanedbateľný počet ani z hľadiska politiky ani z hľadiska ekonomiky každého spoločenského systému. Hovoriac o architektonických bariérach máme na zreteli, že nevyhovujú deťom, budúcim mamičkám, matkám s deťmi, starým ľuďom a telesne a ťažko telesne postihnutým. V životnom prostredí sú pre vozičkára najväčším problémom práve architektonické bariéry. Pred rôznymi psychologickými zábránami, nesprávnymi tendenciami v medziľudských vzťahoch vie sa obrániť tým, že si ich nevšima, že si povie „múdrejší ustúpi“ a pod., ale keď má „napilno“ a na WC sú schody, úzke dvere, tu žiadne filozofovanie nepomôže.

Môj priateľ, ktorý mal možnosť byť v jednom parížskom výstavnom stredisku vedy a techniky mi hovoril, že stredisko bolo úplne bezbariérové a všetky atraktívne expozície sú nielen prístupné vozičkárom, ale že dokonca tu zapožičiavajú vozíčky.

Každý človek má v živote určité záujmy a koníčky a určite ich majú aj mnohí vozičkári, nesporne medzi ne patrí návšteva múzejných expozícií a výstav.

Pred časom sme chceli skupina vozičkárov navštíviť múzeum v bratislavskom hrade. Aj keď cena lístkov nie je zanedbateľná, chceli sme tú výstavu vidieť, ale ako? Ako kvalifikovaný vozičkár som mal v pamäti monumentálne schody do spomínaného múzea. Rampa pre invalidov tam nie je. História bratislavského hradu siaha do ďalekej minulosti, určite bol vybudovaný pred platnosťou vyhlášky 53/1985 Zb. a terajšej platnej vyhlášky 192/94 Z.z.

A pri takom perfektnom „alibi“, prečo by si tam niekto lámal hlavu s prístupnosťou vchodu do múzea pre vozičkára.

Je paradoxom hradného múzea, kde sa zdržiava aj pán prezident SR, keď pred ním musí invalidný vozík drkotať po ich schodoch. Múzeum sa však môže hájiť tým, že je predovšetkým múzeum a preto k nemu názorne pristane tiež historické zdolávanie schodov.

Ako sa vyrovnáť s architektonickými bariérami múzejných expozícií a výstav je otázka, s ktorou by sa mal zaoberať hlavne rezort ministerstva, pod ktoré múzea a expozície patria a majitelia týchto zariadení a zodpovední správcovia. V prvom rade bude nutné zmeniť ich myslenie.

Po prvé považujem nedostatočnú výchovu celej populácie ku správne vzťahu k svojim zdravotne postihnutým občanom. Zo svojich skúseností dokonca pokladám náš štát v oblasti kultúry a výchovy za jednu z najzaostalejších. Pred časom, keď nás navštívili cudzinci z vyspelých ale aj z rozvojových štátov, po niekoľkých dňoch sa spytovali - a kde žijú vaši vozičkári? Nevidíme ich na uliciach, v obchodoch, v školách, v práci. To ich nemáte alebo ich máte niekde schovaných?

Druhá časť otázky je bohužiaľ väčšinou pravda. Mali sme ich schovaných od detstva v špeciálnych zariadeniach, máme ich v zariadeniach sociálnych služieb, ale najviac ich máme doma, zavretých nedobrovoľne pre bariéry; najčastejšie sa hovorí o bariérach architektonických, pretože tie sú viditeľné, jasné a známe. Teraz je už situácia lepšia, aj keď mnohí stereotypní vozičkári nevychádzajú do ulíc, väčšina z nich sa však už integruje medzi zdravú populáciu. Pokiaľ však nebude debariérizované životné prostredia a to sa týka aj architektonických bariér múzejných expozícií a výstav, ešte mnoho času prejde, aby sa telesne a ťažko telesne postihnutí občania integrovali.

Práve na príklade architektonických bariérach je možné si ukázať, ako sa s nimi vyrovnáť:

- Stavať všetky nové budovy bez bariér, vrátane architektonických bariér múzejných expozícií a výstav, To je záležitosť dlhodobá a aj čiastočne legislatívne zaistená. Slovo čiastočne uvádzam preto, že legislatívna úprava počíta len z obmedzeným počtom stavieb. Osobne nevidím dôvod, prečo by sa toto nemohlo týkať všetkých stavieb.
- Odstraňovaním zostávajúcich bariér vrátane architektonických bariér múzejných expozícií a výstav, to je opäť záležitosť dlhodobá a nákladná z hľadiska zložitosti a nákladnosti úprav.
- Najjednoduchším, najrýchlejším a najlacnejším spôsobom je naučiť sa bariéry prekonávať. V Národnom rehabilitačnom ústave v Kováčovej učia ťažko postihnutých prekonávať tieto bariéry buď vlastnou silou a vedomosťami, alebo za pomoci druhých osôb. A práve vo výchove nepostihnutých osôb k odbornej pomoci vidím najväčšie nedostatky. Kto vie a pozná v praxi ako pomôcť vozičkárovi prekonať obrubník či schody? Veď pri pokusoch o pomoc vozičkárovi zostávajú neskúseným pomocníkom v ruke odnímateľné časti vozíka. Tieto neúspešné pokusy odradia neučených pomocníkov, ale aj niektorých postihnutých od ďalších „trapasov“ pri snahe a vzájomnej pomoci. Rýchlym a potrebným východiskom z medziľudských

bariér by bolo zaradenie pravidelných šotov o potrebách vozičkárov do programu slovenskej televízie, ktoré by mali ukazovať prakticky, ako pomáhať rôzne zdravotne postihnutým v rôznych životných situáciách a súčasne by mali viac zdôrazňovať zachované schopnosti i tých najťažšie zdravotne postihnutých. Tí sa totiž bežne (a väčšinou nepriamo) stretávajú s názorom, ako by telesne bol aj postihnutý duševne prinajmenej tak, že nemá žiadne spoločenské potreby ako je napríklad potreba osobného kontaktu so širším okruhom osôb, potreba kultúry, športu, koníčkov, rekreácie ale i zmysluplné a spoločensky potrebné práce.

Mnoho zdravých osôb tieto potreby berie ako naprostú samozrejmosť. Ich význam si uvedomujú len vtedy, akonáhle sú im tieto možnosti odoprené, napríklad preto, že sa im zmení zdravotný stav tak, že tieto možnosti využiť nemôžu. Za najväčšiu bariéru pokladám práve nesprávne predsudky a neinformovanosti celej našej verejnosti, z nich všeobecne vyplýva neochota či obava niečo pre postihnutých urobiť.

Nezanedbateľnou bariérou je u nás dosť rozšírený názor (či skôr reálna skúsenosť), že zdraví sa nechcú na postihnutých dívať, ani s nimi bývať, pracovať či stretávať sa na verejnosti, alebo ich vidieť v televízii. Tento, pre našu národnú kultúru nie príliš lichotivý názor je nutné brať ako fakt, ktorý je potreba odstrániť.

Skúsme sa spýtať niektorého z právnikov, ako posudzuje stav, keď sa niektorému občanovi alebo skupine občanov nejakým spôsobom zabraňuje podieľať sa na spoločenskom živote, keď sa mu obmedzuje vstup do kultúrnych či spoločenských zariadení, keď sa – hoci nechtiac – rozlišujú osoby pri priznávaní spoločenských práv a výhod, kedy sa neuznáva rovnosť jedného k druhému. Odborník to môže nazvať obmedzovanie osobnej slobody alebo si zvolí ešte tvrdší a medzinárodne právne uznaný termín diskriminácia. Z nášho pohľadu vozičkára sú najväčším diskriminátorom práve architektonické bariéry. Kiež by sa oni dali právne napadnúť za porušovanie ľudských práv a tak riešiť problém plnej spoločenskej integrácie telesne a ťažko telesne postihnutých.

Ťažko telesne postihnutí však nechce ostať na vozíku medzi štyrmi stenami a byť len pasívnym konzumentom primárnych biologických potrieb. Chce sa vzdelávať, pracovať, cestovať, športovať, verejne sa angažovať, túži po láske, deťoch a vlastnej rodiny, chce sa venovať množstvu rôznych záujmov a mnohým ďalším veciam, zúčastňovať sa a podieľať sa aj na nadštandardných životných potrebách ako sú aj návšteva múzejných expozícií a výstav – na to všetko má prirodzené ľudské právo, ktoré mu nemajú obmedzovať žiadne bariéry vytvorené človekom.

Určite Vás bude zaujímať správa o novelizácii vyhlášky 192/1994 Z.z. Podľa informácií z MŽP SR by mala byť novelizovaná do konca mesiaca augusta 2002. Novela by mala byť na úrovni legislatívy vo vyspelých európskych štátoch.

Sekcia TP pri RV SR zo svojho zasadnutia prijala závery „Vypracovať návrh zabezpečenia debarierizácie životného prostredia s časovým horizontom do konca roku 2010 formou osobitného zákona. Súčasťou zákona má byť určenie zodpovednosti za vznik bariér a sankcie za porušovanie zákona. Finančné sankcie majú tvoriť príjem osobitnej kapitoly ŠR pre debarierizáciu životného prostredia. Ak by sa prijala takáto legislatíva je šanca debarierizovať architektonické bariéry múzejných expozícií a výstav.“

Možnosti sprístupňovania expozícií a výstav múzeí pre občanov so sluchovým postihnutím

Mária Benková

Slovenský zväz sluchovo postihnutých

Kultúrou nepočujúcich sa doteraz nik nezaobrá, preto si zaslúži našu pozornosť. Základom tejto kultúry, tak ako každej kultúry, je jazyk. Nepočujúci používajú svoj vlastný posunkový jazyk. Od toho sa odvíja aj ich kultúra. Rozvíjajú vlastné kultúrne, spoločenské, športové a iné akcie založené na báze využívania posunkového jazyka. Na druhej strane je potrebné a žiadúce, aby im bolo sprístupnené kultúrne bohatstvo, slovenské, európske i svetové kultúrne dedičstvo.

Aké sú možnosti nepočujúcich zapojiť sa do kultúrneho života spoločnosti u nás?

V divadlách činohra prakticky nemá pre nepočujúcich význam, avšak boli už aj pokusy tlmočiť divadelné predstavenia. Hoci mali pomerne priaznivý ohlas medzi nepočujúcimi, pre svoju náročnosť realizácie sa robia len výnimočne. Viac už vyhovuje opereta, opera a najmä balet. Ani návšteva týchto predstavení sa však medzi nepočujúcimi výrazne nerozšírila.

Vnímaniu a cíteniu nepočujúcich je najbližšia pantomíma. Donedávna najlepšie možnosti ponúkalo špecifické divadlo pantomímy Aréna, kde pôsobia ako profesionáli aj nepočujúci mímovia. Podľa posledných informácií divadlo Aréna zmenilo žáner. Pantomíma je tiež umelecký smer, ktorému sa amatérsky s obľubou venujú nepočujúci, a to už od malička. Je potrebné v tejto súvislosti poďakovať špeciálnym pedagógom na našich školách internátnych pre sluchovo postihnutých a v špeciálnych triedach pre sluchovo postihnutých bežných škôl, ktorí sa tejto forme práce s deťmi a mládežou venujú. Dôkazom vysokej úrovne ich práce je každoročne Festival záujmovo-umeleckej činnosti detí a mládeže so sluchovým postihnutím, ktorý organizuje Slovenský zväz sluchovo postihnutých.

Súčasťou kultúrneho života je i návšteva múzeí a galérií. Nepočujúci sa tam vyberie iba v prípade, že výklad je zabezpečený tlmočníkom posunkovej reči nepočujúcich, čo sa obyčajne stáva pri kolektívnych akciách. Z nášho pohľadu sa zdá, že tento zdroj kultúrneho bohatstva sa využíva nedostatočne, a to u všetkých kategórií nepočujúcich.

Kiná sú pomerne často navštevované, predovšetkým na predstavenia s otvorenými titulkami. Obmedzená slovná zásoba spôsobuje, že nie všetkým titulkom nepočujúci rozumejú a niekedy sú titulky „rýchle“ pre ich čítanie.

Osobitným druhom kultúry je tá najviac dostupná „papučová“ kultúra televízie a videa. Je smutnou skutočnosťou, že z krajín strednej a východnej Európy, nehovoriac

už o Európe západnej, je Slovensko jedinou krajinou, kde nie je pravidelné vysielanie skrytých titulkov. Napríklad v Českej televízii prakticky všetky hlavné večerné programy sú v skrytých titulkoch – v zákone je stanovené 70% programov u verejnoprávnej televízie a 15% v komerčných televíziách. Naším zákonom stanovených 25% je v nedohľadne. Tlmočenie Novín STV na 2 programe v dĺžke 20 minút (ktoré je v prípade športových prenosov zrušené bez náhrady) a jediná špecifická relácia Televízny klub nepočujúcich je naozaj tým minimom, o ktoré musíme neustále bojovať a ktorému každý rok hrozí zrušenie.

Aké sú poznatky a skúsenosti z kultúry nepočujúcich v zahraničí?

V júli 1999 som sa zúčastnila 13. svetového kongresu nepočujúcich v Austrálii. Bola som veľmi prekvapená kultúrou nepočujúcich vo vyspelých krajinách, ktorá prevyšuje našu. Mám na mysli kultúru všeobecne, kultúru spoločenského života a stretávania sa, kultúru života ako celku. Stretlo sa tam mnoho vysokoškolsky vzdelaných, sebavedomých nepočujúcich. Mnohí z nich pôsobili vo významných verejných a spoločenských funkciách, boli tam právnici, lekári, finanční a predovšetkým pedagógovia. Zrejme v tom, že mnohí z nich pôsobia ako pedagógovia nepočujúcich, je základ ich vyššieho vzdelania a úspechu. Rozhodujú sami o sebe, o svojej kultúre, nedovolia, aby im počujúci určovali, čo je správne a čo nie. Na druhej strane chcú byť účastníkmi celospoločenského diania, vrátane kultúry života spoločnosti ako takej. Dožadujú sa sprístupnenia národnej slovenskej kultúry. To je možné v súčasnosti v kultúrnych zariadeniach, v múzeách, galériách, ale napr. aj v knižniciach prostredníctvom videoprojekcie v posunkovej reči nepočujúcich. Myslíme si, že keď sú sprievodné slová alebo projekcie urobené u stálych výstav v angličtine a ďalších cudzích jazykoch, nemal by byť problém urobiť videoprojekciu v posunkovej reči nepočujúcich osôb. Napr. v starých výstavných sieňach v Bratislave – na Hrade, SNG, SNM atď. Určite by to bolo prínosom. Taktiež v knižniciach výpožičkové fondy nosičov obrazových nosičov s titulkami, či už videokazety, alebo DVD-ROM nosiče. Problémy sú podobné, ako so zabezpečením zvukových nahrávok u nevidiacich občanov.

Kultúra, hlavne pantomíma, je výborným mostom medzi nepočujúcimi a počujúcimi. Je to kultúra bez slov, vyjadrená vizuálnymi prostriedkami, pochopená z oboch strán a pre obe strany. Súčasne však nezabúdajme, že existuje i špecifická kultúra nepočujúcich.

Spomeniem niekoľko príkladov:

1. Akademický maliar Ján Havrila z Ružomberka
2. Amatérsky maliar Fedor Štefanov, bulharskej národnosti usadený na Slovensku
3. Grafik Stanislav Lubina z novej Dubnice nad Váhom, ktorý vystavoval aj na Svetovom kongrese nepočujúcich v Austrálii 1999
4. Kamil Fančovič, nepočujúci fotograf a filmár, získal mnoho ocenení svojej tvorby, a to aj v súťažiach s počujúcimi. V takejto celoslovenskej súťaži získal 1. cenu za svoj videofilm „Návrat z vojny“, ktorý nakrútil s amatérskymi nepočujúcimi účinkujúcimi
5. Juraj Krajňák, nepočujúci fotograf z Prešova
6. Mária Pilárová, sluchovo postihnutá poetka

Samozrejme bolo by možné menovať aj ďalších. SZSP prirodzene vždy podporoval rozvoj kultúry nepočujúcich. Táto podpora je limitovaná finančnými a personálnymi možnosťami. Napriek výrazne obmedzeným zdrojom sa nám darí každoročne realizovať festival amatérskej umeleckej tvorby detí a mládeže so sluchovým postihnutím. Okrem toho sme organizovali a organizujeme viaceré kultúrnych a spoločenských aktivít, spolupracovali sme s prof. Milanom Sládkom, spolupracujeme s nadáciou Vladimíra Kulíška „Počuť

srdcom“, medzi významné kultúrno-spoločenské akcie zaraďujeme i každoročne celoštátne oslavy Medzinárodného dňa nepočujúcich.

Ako som už naznačila v úvode, je veľkou škodou, že problematike kultúry nepočujúcich a sprístupňovania kultúry nepočujúcim sa venuje malá pozornosť. Neexistuje prakticky žiaden výskum, ani prieskum stavu, možností a potrieb riešenia tejto problematiky. Množstvo grantov a aktivít v tejto oblasti sme nemohli realizovať preto, že naše projekty neboli prijaté, boli Ministerstvom kultúry SR uprednostnené iné priority. Myslím, že by bolo už načase uvedomiť si skutočnosť, že v súčasnosti sa vo vyspelých demokratických krajinách začína pozeráť na komunitu nepočujúcich ako na lingvistickú menšinu. Z tohto zaradenia medzi menšiny potom vyplývajú aj ďalekosiahle dôsledky v oblasti legislatívy, napĺňania ľudských práv, práva na vzdelanie, príjem informácií, integráciu do kultúrneho a spoločenského života. Som presvedčená, že takýmto prístupom sa nám spoločne podarí nájsť východiská, ako riešiť problematiku sprístupnenia kultúry nepočujúcim a nedoslýchavým občanom, ako i potrebu, možnosti a zdroje podpory rozvoja špecifickej kultúry nepočujúcich.